

AKADEMİ MECMUASI

Yıl : 1

Temmuz 1972

Sayı : 3

AKADEMİ MECMUASI

•
Sâhibi

Kubbealtı Cemiyeti
adına İdare Heyeti
Başkanı

İlhan Ayverdi

•
Yazı İşleri Müdürü

Şeymâ Taşcıoğlu

Müdür

Nihad Sâmî Banarlı

Yıl : 1

1 Temmuz 1972

Sayı : 3

Kubbealtı Akademi Mecmûası, üç ayda bir çıkar, akademik mecmûadır.

Fiâtı 5, yıllık abone bedeli 20 T.L. dir. Dış ülkeler için abone bedeline posta ücreti ilâve edilir: Her sayının ücreti, Avrupa için 350 krş. Amerika için 10 lira 25 krş. tur. **(Abonelerin, değişen adreslerini bildirmeleri ricâ olunur.)** İlân ve reklâm, millî kültürümüze hizmet eden müesseselerden alınır; tam sahife 1500, yarım sahife 800 liradır.

Adres : Çarşıkapı, Yeniçeriler Caddesi, No. 81 İstanbul; P.K. 107 —
Beyazıt. Tel. 22 95 17

Basıldığı Yer : *Baha Matbaası*

Kapak Kompozisyonu : *Aydın Yüksel*

İÇİNDEKİLER

	Sahife
İmlâ Meselemiz	4
Radoviçli Rüveyde Hanım	Sâmiha Ayverdi 9
Rusya Ovasında Yürüyen Tanklar	Yahya Kemal 17
Yeni Bir İlim: Halkıyat:Folklore	Fevziye Abdullah Tansel 19
Malazgird Başlangıcı	Nihad Sami Banarlı 33
İmparatorluk Haritaları	Ş.T. 47
Kafiye Sanatı	Orhan Seyfi Orhon 52
Türkçe'de Türetme Ve Ekler	Prof. Faruk K. Timurtaş 57
Hat Sanatında Resim-Yazılar	Ecz. Uğur Derman 65
Yeni Kalemler	Kemal Tabak, Hârun Yüksel 73
Milli Kültürümüze Hizmet Eden Müesseseler	75

İmlâ Meselemiz

Türkçemizin Türkiye topraklarında millileştirdiği, en kıymetli **mûsikî unsuru** **uzun hece**'dir. **Uzun hece**, **Cubism**'in, eni ve boyu olan, buna rağmen **sathî** kalmaktan kurtulamayan şekillere bir **derinlik** veren **üçüncü bu'd**'u gibi, dillere derin **âhenk** veren bir **üçüncü ses**'tir.

Eski Türkçede **uzun hece** yoktu. Bu ses, Ortaasya Türkçesi'ne, İran yoluyla gelen, **Arûz vezni**'yle girmiştir. Fakat Türkiye Türkçesi'nde uzun hece'nin sevilişi ve dilin dehâsına işlenerek tamâmiyle **millî bir ses** hâline gelişi sâdece **arûz**'un têsiriyle değildir.

Denilebilir ki **uzun hece**, bizim yeni ülkemizde vatan topraklarından yükselen bir sihirli sestir. Çünkü aynı topraklarda bizden önce medeniyet kurmuş, büyük edebiyat meydana getirmiş bütün milletlerin dilinde, bu ses, bir **uzun hece saltanatı** hâlinde mevcuddur. O kadar ki Eski Yunan şiirinin vezni, **Yunan arûzu** denilen bir vezindir ki her uzun hecesi, umûmiyetle, iki normal hecenin yerini tutar. Eski

Lâtin şiirinin vezni de yine kısa ve uzun hece sentezleriyle mûsıkîleşmiş bir **Lâtin arûzu**'dur. (Bu vezinler ve husûsiyetleri için Bkz. Resimli Türk Edebiyatı Târîhi, S. 152-153, İst. 1972) Eski İbrânî şiirinde de vezin arûzdur. Nihâyet, eski İran şiirinin de, hattâ İslâmiyetten önce arûz âhenginde bir vezin kullandığı, son araştırmalarla meydana konulmuştur.

İşte bizim de dilimizde, uzun hece'yi sevmemiz ve kullanmamızda tamâmiyle millî bir **iklim** ve **coğrafya** têsîri olmak çok tabîîdir. (îzâhat için bkz. N. S. Banarlı, **Türkçenin Sırları**, Bir Dil Konferansı, İmparatorluk Dilleri ve diğer bütün bahisler, İst. 1972)

Sebeup her ne olursa olsun **uzun hece**, Türkiye Türkçesi'ni, aydınlar dilinde de halk edebiyâtında da bir orkestra âhengiyle zenginleştirmiştir. Bu muhteşem âhengi, ancak dilleri iptidâî kalmış olanlarla, bu âhengin yıkılışında sapık ideolojiler adına fayda umanlar bilmiyor veya bilmezlikten geliyorlar.

Son zamanlarda Türkçeyi Ermeniceye benzetmek ve İslâv dillerine yaklaştırmak için girişilen gizli ve kasıtlı hareketleri farketmeğe mecbûruz. Bir misâl olarak Ermenice **Aha** kelimesini, Türkçe **İşte**'nin yerine koymak ve Ermenice **orinagin** kelimesini Türkçeye **örneğin** şekliyle yerleştirmek isteyişlerdeki kasıt, hep budur.

Bu kasıtlı hareketlerle Türkçeden, bilhassa imlâ yoluyla kovulmak istenen en büyük ses değerinin **uzun hece** olması da bundandır.

Halbuki yeni Lâtin alfabesinin kabûl edildiği ilk yılda, hedef, böyle değildi: İmlâmıza **uzatma işâretleri** konulmuştu. **Ka**, **Ke** ve **Ga**, **Ge** seslerini ayırdetmeğe yarayan bir birleşik harf sistemi vardı. Kısaca, yeni harflerle ilk Türk imlâsı, Türkçenin sesini yıkmayan bir imlâ idi.

İşte Türkçeyi yıkmak için daha ilk anda harekete geçenler, bu işi, burada şimdilik îzâhına girişmeyeceğimiz, en sinisi hiylelerle başarıma yollarını buldular. Bu adamlar, bir aralık **Atatürk**'ün bile **Kemâl** adını **Kamal** sesine sokturacak bir

hiyle îcâd ettiler. **Mustafa Kemâl Paşa**, bu sestem, eli ateşe değmiş gibi vazgeçti.

Atatürk, kendi **Kemâl** adını (**q**) harfiyle yazmayı sevmemişti. Etrâfındakiler, bu ismin **Q** ile yazılabileceğini kendisine hatırlatmadılar. Hattâ **Ka** harfine **Ke** sesini verelim ve **Q** harfini de **Ka** sesi için kullanalım bile demediler.

Birgün bu çıkmaz'ı farkedem **Atatürk**'ün, **öztürkçe** yaldızı altındaki kelime yıkımına son verip **tabîî Türkçe**'ye dönüş emrini vermesinde de bu tecrübelerin têsiri vardır.

Bugünkü nesillere bütün bu hakikatler unutturulmak istenmiştir. Bugün ise artık açıkça meydandadır ki Türkiye'de **dil yıkımı** da rejim ve devlet yıkımı gibi, tam bir komünist hiylesidir.

Daha Ortaasya Türkçesi'nde Göktürklerin, büyük ölçüde bir millî yazı hâline koydukları **Göktürk alfabesi**'nde bile Türkçedeki **Ka** ve **Ke** sesleri için 5 ayrı harf kullanılıyordu. (Bkz. Resimli Türk Edebiyatı Târîhi, S. 59) Yeni yazımızın tekâmülû çalışmalarında en küçük bir **iyi niyet** olsa, bu hakikat dikkate alınır ve Türkçenin dehâsında bulunan **Ka**, **Ke** zenginliği öldürülmezdi. Aynı **iyi niyet**, bugünkü imlâmızı da en müşkil durumundan büyük kolaylıkla kurtarmış olurdu.

Fakat maksad, Türkçenin sesini onarmak değil, bu güzel ve bu **millî sesi** yıkmaktı. Bugün Türk nesillerinin büyük âhenk şâiri **Bâkî**'nin adını **Bakı** okumaları, **Nâmık Kemâl** yerine **Namık Kemal** demeleri; yabancı bir devlet reîsinin adını spikerlerimizin **Zülfikaar** yerine **Zülfikâr** okumaları, **Kraliçe Dîbâ**'ya **Diba** demeleri ve sayısız güzel sesli Türkçe kelimeyi de tam bir Ermeni telâffuzuyla seslendirmeleri, iz'an sâhibi, hiçbir Türkün gözlerinden kaçmıyor.

Resimli Türk Edebiyatı Târîhi'nde çok kullanılan **kaafiye** kelimesinin Ermenice **kafiye** okunmaması için, bu kitaba husûsî kayıd koymak zarûreti doğmuştur. (shf. 54, dipnotu.) Fakat bu, aslaa yeter tedbîr değildir. Türkçemizin imlâsını, radyo ve televizyonlarımızın Türkçesini, Türk dili târîhinde en büyük tekâmül olan **Türkiye Türkçesi**'nin güzel sesine göre ayarlamaya mecbûruz.

XX. Asırda alfabemizin ve dolayısıyla imlâmızın, hergün biraz daha, güzel sesli Türkçeyi ifâdeden âciz bırakılması nedendir? Bu adamlar **dil** denilen müesseseyi basit bir şey mi zannediyorlar? Bir milletin millî lisânı her harfiyle ve her sesiyle herşeyden iyi bilinmesi gereken, **muhteşem bir millî eser**'dir.

Alfabelerini (ilk defâ) 1908 de têsîs eden ve bu işi Avrupalı bir mütehassıs heyete yaptırdıkları için, Arnavudların vücûda getirdikleri **36 harfli, Arnavud Alfabeti** bile, Arnavudcadaki **her sesi** ifâdeye muktedir bir alfâbe sistemi hâlinde kurulmuştur.

Türk milletinin, yine XX. asırda, bir **harf inkılâbı** yapma tâlii neden bu kadar kötüye kullanıldı? Bunlar, hangi cehâlet ve fesad hareketlerinin eseridir? Bugün, millet hâlinde sormamız ve mes'ullerini sorguya çekmemiz gereken en millî derdimiz budur. Çünkü bir milletin kültürü (uyduruk dillerle değil) ancak mükemmel bir lisanla ve bu dili ifâdeye muktedir, yine mükemmel bir alfabe sistemiyle şahlanır.

Bizim imlâmız ise, bugün, o hâle konulmuştur ki, siz, üzerinde her türlü îtinâyı göstererek yazdığınız bir yazının, bir türlü önüne geçemediğiniz, türlü dizgi ve tashih hatâları içinde tanınmayacak hâle geldiğini görebiliyorsunuz.

Vaktiyle, Türkçenin sesini, mümkün olduğu kadar yaşatmak ve imlâmızın millî mâzîmizden kopmasını önlemek için gayret duyanlar, buna kendi çaplarında câreler aramışlardı. Bu yüzden **Hâlid Ziyâ'nın** imlâsı, **Fâlih Rıfkı'nın** imlâsı, **Fuad Köprülü'nün** imlâsı ve **Yahyâ Kemal'in** imlâsı, bugün bir enkaaz hâline getirilmiş imlâmızdan çok başka husûsiyetler taşıyordu. Bugün de birçok salâhiyetli yazarlarımızın imlâ anlayışları birbirinden farklıdır.

Biz, aynı sebeplerle, **Kubbealtı Akademi Mecmûası**'nda bile bir imlâ istikrârı sağlayamıyoruz. Bundan utanacak olanlar, imlâmızı ilim ve sanat dünyamızca kabûl edilebilir; Türkçemizin bütün güzel sesini ifâdeye muktedir, mâkuûl ve istikrarlı bir imlâ sistemine ulaştırmak istemeyenlerindir.

Kubbealtı Akademisi, Türkçemizin en doğru ve mütekâmil imlâsını tesbît ederek azîz Türk milletine teklîf yolunda bir hazırlık devresindedir. Çünkü, bir Türk, çocuğuna **Cânan** adını koyuyorsa, bunun **Canan** değil **Cânan** okunmasını, ya imlâmız ya da dil tedrîsâtımız mutlakaa sağlamak mecbûriyetindedir. Türkiye eğer bir **Kaanun Devleti** ise, bu kelime, Türk telâffuzunda **kanun** diye değil **kaanun** diye okunacak bir imlâya bürünmelidir.

Kısaca, Türkiye târîhinde, bir imparatorluk coğrafyasında işlenerek dünyânın en güzel sesli dili hâline getirilen Türkçemizin, hiyleli bir imlâ yoluyla öldürülmesine kayıdsız davranmaya hiçbir Türk aydınının hakkı yoktur.

İmlâmız için düşündüğümüz ilmî ve mütekâmil sistemi, birgün azîz okuyucularımıza bildirecek bir seviyeye ulaştıracağımızı ümîd ediyoruz. Böyle bir imlânın milletce benimseneceği güne kadar, hiç kimsenin önüne geçemiyeceği bu hazîn kargaşalık - maalesef - devâm edecektir.

★ ★

RADOVIÇLİ

RÜVEYDE HANIM

Lâmîha Ayverdi

Kal'aları, palankaları, hânedan sarayları, âyan konakları, hanları, hamamları, kervansarayları, câmileri, mescidleri, medreseleri, tekkeleri, çeşmeleri, sebilleri, imâretleri, aş-hâneleri, çarşıları, arastaları, bedestenleri, bağları, bahçeleri, bostanları ve çiftlikleri ile altıyüz sene Müslüman-Türk'ün kanı, canı bahâsına medeniyet kurduğu gaaziler ve şehidler diyârı Rumeli!..

Bir kaynaşma ve kaynaştırma yoluyla, çeşitli millet ve mezheblerin içine dalıp, kısa zamanda hâkim unsur pâyesini kazanan ve ana kavim imtiyâzını, en az, beş asır devâm ettiren *efendi millet* kudretinin şahlandığı Rumeli...

Türkler, Balkanları ve Orta Avrupa'yı ele geçirmekle, mezhepleri, menşe'leri, dilleri ve töreleri farklı; siyasî, iktisâdî ve dînî menfaatleri bakımından ise, birbirini tahrip ve imhâya yönelmiş çeşitli kavimleri mihver devlet otoritesi ile etraflarında toplamakla, birer site hayâtı yaşayan bu cemâatlere hars ve medeniyet cihetinden inkişaf imkânı sağlayıp, onlara kendi medeniyetlerinden aş ve tâze hayat nakletmişlerdir. Böylece de istikrarlı ve sistemli bir medeniyet kurucusu olan Türkler, târih boyunca, fethettikleri ülkelerin üstünden kasırga gibi geçen gelişigüzel bir istilâcı olmuşlardır.

Bu anlayıştan hareket eden târihî şuûrun himmeti ile de, Gelibolu'dan ayaklarını karaya basan Türk akıncılarının, bir şeydâ âşık gibi, koşup kollarını boynuna dolayıverdiği Rumeli, ne de çabuk ruh ve kaftan değiştirerek Türk zevkinin ve Türk dehâsının buyruğu ile kısa zamanda bir açık hava müzesi hâline gelmiştir.

Bir taraftan ıssız dağ başları, tehlikeli boğazlar, uclar, serhadler, derbentler, cenkde kılıçları, barışda iman, ferâgat ve san'at güçleriyle içtimâî nizâmın bir nevî gönüllü bekçisi olan dervişlerin cesâretli hamleleri yüzünden, birer minyatür şehir, birer medeniyet merkezi oluyor; diğer taraftan da, devletin ve halkın el ele veren himmeti, vakıflar ve têsisler yoluyla, Rumeli coğrafyasını içtimâî yardım, sağlık, sanat, zirâat ve irfan şebekesi hâlinde örüp yekpâreleştiriyordu.

Arttıkça artan bu güçle de, gün olacak, Türk istilâ ve medeniyet târihi, Bohemya, Hollanda, Almanya'ya keşif kolları çıkaracak, yürüyüşler, baskınlar yapıp göz dağı verecek, sınırları serhadleri bir taraftan Kırım, Budin, Peşte, Bosna-Hersek, İşkodra, Selânik, Belgrad'dan, Adriyatik sâhillerine inerken, Varna'ları, Plevne'leri, Lofça'ları, Vidin'leri, Eflak'ları, Boğdan'ları açarak ilerleyecek olan iman orduları, Silistre, Eğri, Akkirman, Uyvar, Azak, Üsküb, Manastır, Mohaç, Tepedelen, Ciğerdelen, Cankurtaran, Kanije, Estergon kal'alarıyla, daha nice yüzlerce şehir ve palankaya, mülkî, idârî, askerî ve içtimâî teşkilatçılığının himâyesinde millî hüviyetini, şahsî renk ve çehresini verecekti.

İşte Türk kılıcıyla açılıp, Rumeli medeniyetinin merkezlerinden biri olan *Radoviç* de bu müşterek ağlarla örülmüş şehirlerden bir şehirdi.

Dünyâ malını hazinelere gömmeyip, çeşitli hayır ve iç-

timâî yardım yollarından gene dünyâya iâde etmeyi bir ibâdet borcu gibi aziz bilen Türk rûhu, Radoviç şehrini de nice hayır müesseseleri, hânedan ve âyan konaklarıyla bezemiş-di. Bunlardan biri olan *Koca Kaadir Bey*'in “bây ü gedâ,,ya açık olan konağı da kale bedenleri içinde bir asâlet ve medeniyet mihrâkı idi.

Taht şehrine uzak olan beldelerin halkı ise, birer taht gölgesini aksettiren bu merkezlerin etrâfında mes'ud, refahlı, verimli ve huzurlu yaşarlardı. Bu serhad sarayları, hânedan ve âyan ocakları, asırlarca Müslüman-Türk rûhunun mahsûlü olan âdil ve inşafî bir aristokrasinin içtimâî ve iktisâdî kefâleti altında bulunuyordu. Zîrâ Müslüman-Türk rûhunun yumuşak ve müsâmahalı kaaide ve îcâplarıyla amel eden bu şövalye ruhlu kişizâdeler sınıfı, büyük kütleye karşı bir üstünlük kompleksiyle mâlûl değildi. Onun için de, kudret ve kuvvetlerini, zayıf ve âcizleri ezip onların itâat ve inkıyadları ile têtâyîd yoluna gitmek, hatırlarına dahî gelmezdi. Gelmediği için de zulüm nedir bilmezlerdi.

Belki Rumeli'yi baştan başa ören bu binlerce tımarlı, zeâmetli ocakzâdeler, her kasabanın her şehrin hayâtında bir nevî têtminat akçesi, emeğini yatırdığı emniyetli bir kasa hükmünde idi. Öyle ki kütle, gayretinin, hizmetinin, ticâretinin, hünerinin, sanatının, ilminin ve fazîletinin cevâbını, tıpkı dağa çarpıp geri dönen sesler gibi, bu merkezlerin ölçülerine göre kıymetlendirip ayar ederlerdi. Zîra o devir, büyük kütlenin henüz merkezlerini kaybetmediği, egosantrik bir mihverin etrâfında döner olup çevresini görmekten kaldığı bir devir değildi.

İşte bunun içindir ki Garb derebeyliğinin halka, hattâ krallara meydan okuyan ceberûtu, o mutlak ve kontrolsüz tahakkümüyle, islâmî prensiplerin terbiye ve tasfiye eyleyip insanoğlunun zaaf ve ihtiraslarını dizginlediği mûtedil ve ölçülü Şark feodalitesini, şekilde olsun, rûhda olsun birbirine benzetmek aslaa mümkün değildir.

Koca Kaadir Bey'in de kararlı, nizamlı, varlıklı, dirlikli ocağı, Radoviç şehrinin mûtenâ ve müstesnâ bir ağırlık merkeziydi. Nehir kenarındaki yamaca bir masal mahlûku gibi yaslanmış olan konak, surlarla çevriliydi. Bağ ve bahçeleri içinde bir canlı uzuv gibi yaşar ve cemiyet hayâtını âdetâ olduğu yerden idâre eder, şevk ve kuvvetini tâzelerdi.

Misâfirhânesine, yaya veyâ atlı, kim inip konarsa hayvanlarına çul ve torba vermek, konuğa da istediği sofrayı hazırlamak, müşkülü varsa bitirmek; dileği varsa yitirmek yol sıra hükmünde idi. Misâfir, tâ fetih gününden beri ateşi sönmemiş bu ocağın hücrelerinde dinlenir, eğlenir, temizlenir ve sonunda hâne sâhibine bir hatır duâ edip çekilir giderdi.

Ama yirminci asır yaklaşıyordu. *Koca Kaadir Bey*'in ocağı henüz gürül gürül işliyorsa da artık bu ihtişam, diğer Rumeli hânedan ve âyan sarayları gibi bir “fecd-i kâzib,,in fersiz ve aldatıcı rengine bürünmüş bulunuyordu. Zîrâ pan-is-lâvîk kışkırtmalar, çoktan Rumeli'nin huzûrunu bozmuş, dış memleketlerde plânlanmış isyanların komiteci aktörleri, Türk hâkimiyetinin bağrına işler yaralar açmıştı. Ama herşeye rağmen gene de iyi günler oluyor, şenlikler, ziyâfetler ve helva sohbetleriyle halk, o fecr-i kâzibin ışığında keyiflenecek fırsatı bulabiliyordu.

Vaktâki sene 1910'u buldu. Günün birinde *Koca Kaadir Bey*'in konağı, oğlu Muharrem Bey'e gelen onbeş yaşında bir gelin yüzünden, muvakkat de olsa, günün endişelerini unutturacak bir düğün ile yerinden oynadı. Doldu, boşaldı. Çaldı, söyledi, gülüp eğlendi.

Genç ve güzel gelinin adı *Rüveyde* idi. Kendisi bir, anesi onyedî yaşındayken genç babası, çiftliklerinde bir komiteci kurşunu ile şehîd edilmişti.

Ama küçük Rûveyde'nin beyzâde akrabâları çoktu. Onun için de, kız evlâdı olmamış altı oğlan babası amcasının dizinde büyüdü ve onbeş yaşına basınca da, *Koca Kaadir Bey'*lere gelin verildi.

Bu gencecik Rumeli dilberi, akıllı, dirâyetli ve bilhassa itâatli olduğu kadar da duyguluydu. Kocasına da, koca evine de ısınmıştı. Isınmaktan da öte, bu ev kendi evi, kendi de evinin ayrılıp kopmaz bir parçası olmuştu. Hele, senesine âileye katılan gül yüzlü bir kız çocuğu, onu büsbütün, *Koca Kaadir Bey* ocağının malı eyledi.

Ama güzel günlerin üstüne hızla gölge düşüyordu. Dağlardan inen çeteciler artık şehirlerde kol geziyor, baskınlar birbirini kovalıyor; tasarladıkları tasarlamadıkları Rumeli yiğitlerini kurşunlayıp, ihtilâlden de öte bir şeyi, bir muhârebe hazırlığını tamamlıyorlardı. Nitekim birdenbire Balkan harbi patladı ve Rumeli baştan başa kana boyanıp *Koca Kaadir Bey* âilesinin genç erkekleri de birer birer yokolmaya başlayınca, yeni gelinin kocası *Muharrem Bey'e* de bir yolunu bulup taht şehrine kaçmaktan başka çâre kalmamıştı. Âile, bu firar ile hem kan ağlar hem de evlâdlarının kurtuluşu ile tesellî bulurken, *Koca Kaadir Bey* konağında hâdiseleri tâkib edemeyen tek ferd, *Muharrem Bey'in* bir yaşına gelmiş olan küçük kızı idi.

Ne ki, nice senelerdir Türklüğe açılan yaylım ateşinin hızını alıp durulduğu da olmuş ve zaman zaman etrâfa nefes aldırان bir sükûnet gelmişti.

Evlâdlarını gurbete yolcu eden âilenin ümid ve tesellîsi buydu işte. Ama tahminler hiç de düşünüldüğü gibi çıkmadı. Patlayan Balkan Harbi, Rumeli'nin âyânı, eşrâfı dâhil, bütün şehir halkını, çoluğu çocuğu, ihtiyarı alîli, yağmalanan evlerinden sürülüp çıkarılarak bilinmeyen semtlere doğru, kaafileler hâlinde, türlü hakaaret ve türlü zulümle sevk edilmeye başlandı. Mevsim kıştı. Sanki toprak utancından, üstünde cereyân eden vahşeti görmek istemezmiş gibi, dost

yüzünü örtmüş, dağ taş bembeyaz kesilmişti. Karların içinde düşe kalka yürümeye çalışan bu insanların ayakları da sırtları gibi çıplakdı.

Gittiler, gittiler. Nihâyet o perişan aç ve sefil kalabalığın kadınları, tel örgülerle çevrili bir kampa sevk edildiler. Yüzlerce süngülü, can korkusuyla bağrısan, ağlaşan bu kadın ve çocuk kalabalığının etrâfını sarmış, kaçmak isteyenleri süngülemeye hazır bekliyorlardı. Herşeye rağmen kaçmak isteyen de olacaktı. Zîrâ kampın içine dökülecek petroler teneke teneke getirilmiş, iş bir emirle bir kibrite kalmıştı. Ama bir Sırp kadını ortaya atıldı. Nüfuzlu bir adamın karısıydı: Bu zavallı çocuk çocuktan ne istiyorsunuz, ne kötülük ettiler size? Yaktırmam, yaktırmam... Kapatın bir yere zavallıları... diye şefâatçi oldu. Böylece de, yaşlı erkeklerin hapsedildiği kışlânın bir bölmesine de kadınları koydular.

Genç gelin, kayınvâidesiyle berâber kulak kesilerek *Koca Kaadir Bey*'in öksürüğünü iki gün iki gece, bulundukları bölmenin arkasından dinlediler. Üçüncü gün ses kesildi. Türk fâtihler zulüm nedir bilmezlerdi ama, şimdi onları buraya kapatmış olanlar şekaaveti de zulmü de çok iyi bilmekte idiler. Kulaktan kulağa gelen rivâyet, zamanla doğru çıktı. Kaafilenin bütün erkekleri ile berâber *Koca Kaadir Bey* de şehîd edilmişti.

Bütün bir Rumeli'nin kaybı ile netícelenen Balkan muharebesini, İkinci Cihan Harbi tâkîb edince, silâh altına alınarak İrak cebhesine gönderilen Muharrem Bey'den senelerce haber gelmedi. Seneler sonra da erkeksiz kalan *Koca Kaadir Bey* âilesine, genç oğullarının ölüm haberi ulaştı.

Rumeli'nin hâkim ve efendi milleti, artık yeni teşekkül eden Sırb, Bulgar, Yunan ve Rumen devletlerinin patronajı altında, emirlikten esirliğe geçerek, kabuklarına çekilip kendi yağlarıyla kavrulur olmuşlardı.

Âile, Radoviç'e dönmüş; aradan da dokuz sene geçmiş-

di. Genç gelin, kocasının ölüm haberine rağmen, teliyle duvağıyla adım attığı bu evden ayrılıp anasının yanına dönmemiş, Türk âilesinin o sınıksız sadâkat an'anesini kırmayı düşünmemişdi.

Düşünemezdi. Zîrâ onyedi yaşında dul kalan kendi anası da, ömür boyu aynı geleneğe toz kondurmamışdı.

Günlerden bir gün, artık cansız bir ceset gibi gelip gider olan bayramlardan birinin arifesi idi. Yüksek duvarların arkasındaki *Koca Kaadir Bey* konağının önünde bir vâveylâ koptu. Sevinç ve şaşkınlık sesleri birbirine karışarak, cümle kapısından içeri müjdeciler daldı: *Muharrem Bey* gelmişti. Ölüm haberine rağmen işte hayatta ve evinin kapısı önündeydi. Irak cephesinde İngilizlerin eline esir düşmüş, yıllar yılı Hind-i Çînî'de kalmış ve binbir meşakkatten sonra nihâyet gelebilmişti.

Aradan iki sene daha geçti. Artık Rumeli Türklüğüne, doğup büyüdüğü topraklar harâm olmuştu. Gerçi Balkan devletlerinin siyâsî istiklâli, komiteci çetelerine pek iş bırakmamıştı. Ama yürürlüğe giren bir tedhiş politikası, Balkan Türklüğüne nefes aldırılmamaya kararlı bulunuyordu. Birçok soydaşları gibi *Koca Kaadir Bey* âilesi de, varlığını, dirliğini, çiftini çubuğunu terk edip bir daha geri dönmek üzere ana vatana göç etti.

İşte, o târihten bu yana kırk sene geçmiş bulunuyor. Radoviç'li *Rüveyde Hanım*, memleketinde çektiği acılarla öylesine ürkek, öylesine kuşkulu olmuştu ki, ince zekâsına, ferâset ve dirâyetine rağmen güzel gözlerinin önünde ve tatlı dilinin altında hep korku, hep o zulüm ve vahşet günlerini yaşarcasına tekrarladığı ürkeklik, bir an peşini bırakmadı. İki kızı daha olmuştu. Ama onlara olan düşkünlüğünde, her an evlâdlarına canını siper eden bir ana uyanıklığı, sanki kapısının eşiğinde bekleyen bir tehlikeye karşı silâhlı olmak mecburiyeti vardı. Korku ve endişe, artık onun ayrılmaz yoldaşı olmuştu.

Bu kırk sene içinde evvelâ *Muharrem Bey*'in annesini, sonra *Muharrem Bey*'i, üçüncü olarak da kendi annesini ana vatan topraklarına gömdü.

Nihâyet sıra kendine gelmişti. Ama sevdikleri onun öleceğine inanmıyorlardı.

Hakları da vardı. Bütün bir hayat boyu fâcialara karşı çıkmış, zulümlere, vahşetlere, habâsetlere, hiyânetlere metânetle dayanmış insandı. Konaklarının kapısını zorlayan düşman, rahat döşeğinden karlı dağlara sürmüş, üstünde yatacak bir çuval bile vermemiş; sırmalı elbiselerini almış giyecek çulu bile esirgemiş; çatısı altında yüzlerce konuğu ağırlyan bu insana kök söktürmüş, ot yedirmiş, bir lokma ekmeği dahi çok görmüştü. Her yanından darbe vuran zaman, ona hakâretin, mel'anetin her türlüünü revâ görmüş, ama ne millî gurûrundan edebilmiş ne şahsî vekaarını elinden alabilmişti. Demek ki şimdi, bu meçhul kahraman yok olacaktı.

Radoviç'li *Rüveyde Hanım*, Türk târihinin acıklı ve fâcialı bir yaprağına ayna tutan, onu, son nefesine kadar çevresine aksettiren müstesnâlardandı. Ama ne dense, ne yapılsa faydasızdı; zîrâ vâde gelmişti. Artık, içinde koca bir târih yatan bu ayna da kırılacaktı.

Nitekim kırıldı da.

Sanki o yaşadıkça Rumeli de yaşıyordu ve sanki ölümüyle de, o aziz vatan parçası bir kere daha kaybolup gitti.

YAHYA KEMAL'DEN DÜŞÜNCELER

Rusya Ovasında Yürüyen Tanklar

Bu harbin çeşit çeşit sahnelerini gösteren resimli mecmûalardan birinde, iki sahife üzerinde, geniş bir fotoğraf gördüm. O manzaraya bakarken, aklım hiç umulmadık bir düşünceye gitti.

İki sahife üzerinde bu manzara, ağaçsız ve tümseksiz Rusya ovalarının birinde, ileriye giden tankları gösteriyordu. Ortalıkta hiç insan yoktu; bomboş bir ovada, bir dev sürüsü gibi, iri tanklar ilerliyorlar. Bu ejderhâlar ilerlerken kimbilir havayı ne yırtıcı bir gürültüyle doldurmaktadırlar; lâkin resimde âdetâ sessiz gibi görünüyorlar.

Kendi kendime dedim ki: “Bu harb yeryüzünde *teşbîh* ve *istiâre*’yi kaldırdı. Bir şâir yâhut bir nâsir bu tankları neye teşbîh edebilir? Ortaçağ’ın sâdedil insanları, cesim şeyleri devlere benzetirlerdi; yâhut da gerçekten öyle görürlerdi. İnsanların hayâlinde dev denilen mahlûk, zâten, evham kuvvetiyle büyütülmüş bir mahlûktan başka bir şey midir? Yalnız eski zaman adamlarından son asırların şâirlerine kadar bu *dev* teşbîhi devâm edip durmuştu. *Victor Hugo*, *Napol-*

yon'un son meydan muhârebesi olan *Waterloo*'nun en son safhasında, hâssa alayı'nın, iriyarı neferlerinin, ellerinden tüfeklerini atarak, darmadağın, birer tarafa kaçtıklarını hayâlinde canlandırırken *Waterloo* ovasına bakıp: *Bu ova, üzerinden, devlerin kaçıştığını gördüğünden beri titriyor, demişti.*

Hugo'nun dev dediği, iri cüsseli askerlerdir. Eğer, şu benim gördüğüm tankların yürüyüşünü görseydi, ne *teşbih* bulacaktı. En cesîm dev, bir tank yanında nedir? Bir cücedir, değil mi? Bir tank için beşerin hayâlinde bir *teşbih* bile yoktur.

Roma imparatorlarının kartalları, o devirlerdeki fâtihliğin timsâli olmuşlardı. *Roma Kartalları* denildiği zaman, zamânımıza kadar, çocuklar bile, ne murâd edildiğini izahsız anlarlar. Bu devrin bombardıman tayyârelerini düşününüz, bir de Roma kartallarını... Bu kartallar, ötekiler yanında serçeye döndüler.

Medeniyet, şimdi o eski devleri ve kartalları fabrikalarda imâl ediyor, hem de kaç misli cesâmetinde, kaç misli dehşetinde imâl ediyor.

Evet, Rusya ovalarında yürüyen tankların fotoğrafisine bakarken bu düşünceye daldım. Bu harb, eski insanlığın nice taraflarını ortadan kaldırdığı gibi, *teşbih* ve istiâre imkânını da kaldırdı.,,

İSİMSİZ KİT'ALAR

6

Taşıyım ben seni bayrak gibi göklerde yine,
Sen tutup yerlere çalsan da benim benliğimi.
Bıkmadım senden, usandım da canımdan; hayret!
Bilmiyordum seni, zâlim, bu kadar sevdiğimi.

7

Yeniköy'den seni sordukça Seher Yıldızı'na,
Sen de sor Eskişehir'den beni mehtâba bu kış:
Kara toprakta bir el sıkmağa imkân yoksa,
Mâvi göklerde buluşsun iki hummâlî bakış!

8

Ömrümün yaşları artık dönüyor gözyaşına:
Gönlümün şevkine gaalib geliyor şimdi yasım.
Canavar gördü mü pençem kısılrken daha dün,
Bugün âhûlara baktıkça gelir ağlıyasım.

Fâruk Nâfiz Çamlıbel

Memleketimizde folklor ilim kolu hakkında
yazılan ilk makale:

Yeni bir ilim :

HALKIYÂT: FOLKLORE

Fevziye Abdullah Tansel

*Ölümünün altıncı yıldönümü
münâsebetiyle Prof. Dr. Fuad
Köprülü (4 Aralık, 1890 — 28
Haziran, 1966)'nın azîze hatı-
rasına!*

Millî duygu ve fikirlerin kuvvetlenip gelişmesinde savaş-
ların, o milletin bünyesinde yaralar açan içtimâ'î, siyâsî v.b.
iç hâdiselerin çok mühim te'siri bulunduğu, târih sayfaları-
nın asırlar boyunca bize anlattığı bir gerçektir. Millî birliğin
kuvvetlendiği böyle zamanlarda, o cemiyeti meydana getiren
fertler arasındaki sınıf ayrılıkları da ehemmiyetini kaybet-
meğe başlar. Türk edebiyâtı târihini, başlangıcından sonuna
kadar gözönüne alacak olursak, milliyet fikirlerinin; bilhas-
sa millî felâketlerin, içtimâ'î ıztırapların ardından, gittikçe
kuvvetlenerek geliştiğini görmekteyiz. Bunun canlı örnekle-
rinden biri, 1897'deki Türk-Yunan savaşı sıralarında kendi-
ni gösteren dilde sâdeleşme ve Sâfî Türkçe ile, Hece vezni-
le, halk nazım şekilleriyle, halk şâirleri tarzında şiirler yaz-
mak cereyânıdır. Bu cereyânın kuvvetle sürüp gittiği devre,
1897-99 yıllarına rastlar. M u s a v v e r M â l û m â t¹ ile

¹ Bilhassa bkz., nu. 87-120, 12 Haziran - 29 Kânûnısânî, 1313
(24 Haziran, 1897 - 10 Şubat, 1898.)

Musavver Terakkî'de,² sazşâirlerimizin eserlerini şûûrlu olarak taklit sûretiyle yazılmış pek çok koşma ve *ürkü'ler, örnek gösterilmek maksadıyla halk şâirleri tarafından söylenilmiş anonim Türkü'ler de basımıştır.

1897'de, Türk - Yunan savaşı sırasında, *Mehmed Emin Yurdakul*, bu savaştan ilhâm alarak, çok sâde Türkçe ile, Hece vezniyle yazdığı şiirlerini, 1898'de Türkçe Şiirler adlı kitabında topluca neşretmişti. Millî duygu ve heyecanların kuvvetle yaşadığı o devirde, bu millî şiirler sıcak bir alâka ile karşılanmıştı; fakat bunlar, kullanılan nazım şekilleri, Hece vezni kalıpları bakımından Âşık Tarzı husûsiyetlerini yansıtmıyordu. *Necib Âsım*, *Müstecâbî-zâde İsmet*'e yazdığı 27 Safer, 1317 (7 Temmuz, 1899) târihli mektubunda, Kilis'in, "İlm-i lisan ve beşer" noktasından üzerinde araştırmalarda bulunulmağa değer bir şehir olduğundan söz ederek, Kilis hakkında bilgi vermişti; *Necib Âsım* böylece, "İlm-i beşer" ifâdesiyle, Halk Bilgisi denilen ilmin varlığını, bilmekten çok, sezmiş bulunuyordu. Bu ilmin mâhiyeti hakkında bilgi veremeyiş de, bu yolda, bir sezgiden ileri gidemediğini anlatmaktadır.³

Necib Âsım'ın bu mektubu üzerine, *M. Rif'at* da *Müstecâbî İsmet*'e bir mektup göndermiş, kendisinin, Türkü'leri sevdiğinden, bunların, bu yolda şiirler yazmak isteyenler için kaynak olabileceğinden söz ederek, Kilis'te bir köylüden dinleyip tesbit ettiği üç Türkü'yü de yollamıştır. Mektubun en çok dikkati çeken tarafı, *M. Rif'at*'ın, henüz yayılmaya başlayan bu tarz şiirleri örnek alarak yazma fikrine katılanların çoğaldığından, halk arasında yaşayan şiirlerin toplanıp bir mecmûa teşkili lüzûmundan bahsetmesidir.⁴ Şu

² Mecmûanın bu yolda yayınları hakkındaki makalemiz için bkz., Türk Şiirinde Sâde Türkçe, Hece Vezni İle Yazmak ve Halk Edebiyatı'ndan Faydalanma Cereyanının Bir Devresi, Türk Yurdu mec., c. VII., nu. 3 (345), Mart, 1970.

³ Musavver Terakkî, c. II., nu. 43, 1 Temmuz, 1315 (13 Temmuz, 1899).

⁴ Aynı mec., nu. 44, 8 Temmuz, 1315 (20 Temmuz, 1899).

kadar var ki, iç aydınlatıcı bu fikirlere rağmen, Halk edebiyâtı yolundaki çalışmaları da içine alan Folklore (Halk Bilgisi) denilen ilim kolu ve mâhiyeti hakkında bilgi veren birşey henüz yazılmamıştı. Yeni vesikalar elimize geçmedikçe, şimdilik, bu sâhada ilk yazının *Fuad Köprülü* tarafından yazıldığını söyleyebiliriz.

Fuad Köprülü'nün Yeni Bir İlim — “Halkıyât : Folklore” başlıklı yazısı, *İkdam* gazetesinde, 6 Şubat, 1914'de basılmıştır.⁵ Bu yazısına şu cümlelerle başlamıştı: “Tecrübe ve müşâhede usûlleri ilimler sâhasında tatbik olunmaya başlanalıdan beri, her bilgi şûbesi serî ve akıllara hayret verir bir sünette ilerledi ve genişledi. Hele târihi ve içtimâ’î ilimlerin şu bir asırdan beri gösterdiği terakkiler, kazandığı ehemmiyet cidden hayrete şâyândır. Mâzinin en büyük müverrihleri, âlimleri tarafından yazılmış eski eserler, insan fikrinin bugünkü yükselişi karşısında ne basit, ne sönük kalıyor. Bugün yeniden yeniye teşekkül etmekte olan birçok ilimler, birçok bilgi kolları var ki, cedlerimiz onların isimlerini bile bilmezlerdi. İşte bu makalemizde lüzum ve ehemmiyetinden bahsedeceğimiz Halkıyât ilmi de, XIX. asrın son mâhsûllerinden biridir. İçtimâ’î ilimlerin yeni, fakat mühim bir kolu olan folklor hakkında Avrupa’da senelerden beri kitaplar, risâleler, mecmûalar neşrolunduğu, her yerde muhtelif cemiyetler teşkil edildiği hâlde, biz ne yazık ki, hâlâ böyle birşeyin varlığından bile gaafiliz.,, *Fuad Köprülü*, bu makalesini Balkan Savaşı’nda uğradığımız bozgundan sonra, o acı sonucun sebepleri üzerinde memleketimiz aydınlarının inceden inceye düşündükleri sıralarda yazmıştı. Makalesinin geri kalan kısımlarında, bu münâsebetle şu fikirleri yer alıyordu: “Âlim ve mütefekkirlerimizden mühim bir kısmı, asrımızın milliyet asrı olduğunu pek haklı olarak ilân ediyorlar. İnsan milliyetperver olabilmek için herşeyden önce, kendi milliyetini teşkil eden unsurları, yâni târihini, coğrafyasını, içtimâiyâtını, lisan ve edebiyâtını bilmelidir. Târihi olmadan, lisan ve edebiyâtı bilinmeden nasıl

⁵ Nu. 6091, 24 Kânûnısânî, 1329.

bir milliyet teşekkül edebileceği sorulmağa değer. Balkan milletleri, Rumeli'yi kendi aralarında taksim için münâkaşa ederlerken, yalnız silâhla değil, birtakım târihi ve lisânî deliller ile de mücehhez idiler. Folklor tedkikleri, onlara birçok noktalarda delil ve rehber oluyordu. Bugün Avusturya-Macaristan'daki muhtelif milletler de aynı sûretle çalışıyorlar.,,

“...Bir milletin kudret merkezi, şahsiyeti, dehâsı hep halkta toplandığı için, halk kitlesini ihmâl etmek milliyetperverler için mümkün olamaz. Biz şimdiye kadar avâmı hevâmdan (*) farklı saymadığımız için, ona âit hiçbir şeye ehemmiyet vermedik. Avrupa'da da bu uzun müddet böyle olmuş, fakat nihâyet Büyük İnkılâb'tan sonra halk kitlesinin ehemmiyeti anlaşılacak, ona âit herşey tam mânâsıyla ehemmiyetle kayıt ve zabt olunmaya başlamıştır. Eskiden târih vak'alarını yalnız pâdişahlarla ümerâsının işlerinden ibâret zanneden müverrihler, asıl hakiki âmil olan milleti ihmâl etmiyorlar mı idi? Anlaşıyor ki, Garp medeniyet âleminin mâziye âit hatâsı, bizde hâlâ devâm ediyor., *Fuad Köprülü* bu yazısında, Avrupa milletlerinin, folklor çalışmalarına muhtelif bakımlardan verdikleri ehemmiyeti kısaca anlattıktan sonra, memleketimizde, folklor denilen bilgi kolunun henüz mevcut olmadığından, Anadolu vilâyetlerimizde böyle bir çalışmada bulunmadığımızdan, Macar âlimlerinden “*Dr. Konuş*’un topladığı Anadolu ve Rumeli şarkıları’yle, *Guizet*’nin Konya şarkıları’ndan başka bu hususta mühim bir eser, hatırlamadığımızdan, bu boşluğu doldurmak, Garp ilim dünyâsına Türk folklorunu tanıtmak vazifesinin ve mes’ûliyetinin Türk aydınına düştüğünden bahsediyordu; yazısını, böyle bir çalışmanın, “Türk milletine edilecek hizmetlerin belki en mühimidir, cümlesiyle bitirmişti.

Fuad Köprülü’nün Halk Bilgisi (Folklor) denilen bilgi koluna dâir bu yazısından bahseden, ondan yukarıda kaydettiğimiz kısımları da nakleden *Halil Bedî* ‘Yönetken’-

(*) Böcekler ve zarar verici hertürlü hayvanlar.

dir; bu yazısını, “Bizde Folklor konusunda ilk yazıyı yazmış olan kimsenin *Rızâ Tevfik* olduğu hakkında münevverlerimiz arasında umûmî bir kanâat,, bulunması dolayısıyla hazırlamıştır; müellifimiz, *Rızâ Tevfik*’in Hikmet-i Avâm karşılığını kullandığı Folklor hakkındaki yazısının, 5 Mart, 1914) (20 Şubat, 1329) târîhli Peyâm’ın Edebî İlâve’sinde basıldığına dikkati çekerek, *Fuad Köprülü*’nün, üzerinde durduğumuz makalesinin bundan bir ay önce basıldığı, bu sebeple, Folklor ilim kolu hakkındaki ilk yazının, bizde, *Fuad Köprülü* tarafından yazıldığı sonucuna varmıştır.⁶

Bu gün Halk Bilgisi dediğimiz Folklor ilim şubesi, dil ve edebiyâtı, mûsikîsi, âdet ve an’aneleri, tıbbî, mimarlığı v.b. halka âit her türlü bilgiyi içine alan, sâhası çok geniş ve zengin bilgi koludur. Bu sâhada çalışmayı “Türk milliyetine edilecek hizmetlerin en mühimmi,, sayan *Fuad Köprülü*, sözünü ettiğimiz makalesinin hemen ardından, bu yoldaki ilk çalışmalarını yayınlamaya başlamıştır: Millî Türküler; Türk Şarkıları; Destanlarımız başlıklı yazılarından⁷ sonra, *Sazşâirleri* umûmî başlığıyla, *Âşık Tarzı’nın Menşe ve Mâhiyeti*, *Âşık Tarzı Hangi Şekl-i Hayâtın İfâdesidir*, *Âşık Teşkilâtı ve Âşık Fasılları*, *Mâlûmât-ı Târihiye*, *Âşık Tarzı’nda Şive ve Lisan*, *Âşık Tarzı’nda Arûz Vezni*, *Âşık Tarzı’nda Millî Vezin ve Şekiller*; *Varsağı*, *Koşma*, *Destan* adlı araştırmalarını neşretti; bunlarda yer yer sazşâirlerinin eserlerinden örnekler, hayatlarına dâir bilgi de verilmiştir.⁸ Bu oniki makale, *Fuad Köprü-*

⁶ Bizde “Folklor” Konusunda Yazılmış İlk Yazıya Dâir, Vatan, 31 Mayıs, 1959. Rızâ Tevfik’in, Halil Bedi’ Yönetken tarafından Peyâm’ın 20. numaralı Edebî İlâvesi’nde basıldığını kaydettiği bu yazısının başlığı Folklore’dur.

⁷ İkdâm, 20, 27 Şubat, 31 Mart, 1914 târîhli sayılar.

⁸ İkdâm, nu. 6147 v.d. 21 Mart, 1330 (3 Nisan, 1914) - 24 Mayıs, 1330 (6 Haziran, 1914) târîhleri arasında basılmıştır.

Rızâ Tevfik, 1909’da basılan bir yazısında, sazşâirlerinden değil, kaba Türkçe ile tasavvufî şiirler yazıldığından bahsetmiştir (Bağçe mec., yıl -1, c. II, nu. 39, 40; 5, 26 Mayıs, 1325/18 Mayıs, 7 Haziran, 1909). *Fuad Köprülü*’nün İkdâm’da, sazşâirleri hakkındaki

lû'nün, ileride, sazşâirleri üzerindeki mühim çalışmalarının tohumu sayılabilir. Bir yıl kadar sonra, 1915'te basılan *Âşık Tarzı'nın Menşe ve Tekâmülü* başlıklı araştırmasında, bu mes'eleyi aydınlatabilmek için, neler üzerinde ve nasıl çalışılması lâzım geldiğini anlatmıştır:

“Bizde Halkıyât denilen bilgi şûbesinin şümûl sâhasına giren sözlü halk edebiyâtı ile, edebiyat târihi'nin başlıca tedkik mevzûunu teşkil eden klasik yüksek sınıf edebiyâtı arasında üçüncü bir mahsûlât silsilesine tesâdüf ediyoruz ki *Âşık Edebiyatı* adı altında büyük bir kitle teşkil ediyor. Şu son zamanlara gelinceye kadar Türk memleketlerinin her tarafına, büyük şehirlerden ıssız köylere kadar her yerde halkın muhtelif tabakaları arasına sokulan, ihtişamlı kibar konaklarında olduğu gibi fakir kahvehânelerde de bir yer bulan Âşıklar ve onların edebiyâtı eski Türk bedîi hayâtının — belki en dikkate değer olmasına rağmen — en az bilinen ve tedkiki hemen hemen imkânsız bir şûbesi sayılabilir. Şimdiye kadar ya sözlü halk edebiyâtı'na, yâhut yüksek sınıf edebiyâtı'na mülhak addedilerek husûsiyeti ve istiklâli bir türlü anlaşılamayan bu *Âşık Edebiyatı*'nı lâyıkiyle anlamak için evvelâ târihi menşe'lerine kadar çıkmak, umûmî Türk edebiyâtı'nın târihi tekâmülünde bu tarzın nasıl doğup, ne gibi değişmelere uğradığını ve en nihâyet nasıl belli bir şekil aldığını içtimâî sebepleriyle izâh etmek, edebî hayâtın başka tezâhürleriyle bunun ne dereceye kadar alakalı olduğunu meydana çıkarmak icâbeder.,

Âşık Tarzı'nın Menşe' ve Tekâmülü makalesinin *Giriş* kısmında, bu edebiyat hakkındaki telâkkilerden bahseden *Fuad Köprülü*, ikinci bölümünde, zümre edebiyat'larına dâir bilgi vermişti; müellifimizin bir notunda kaydettiği gibi, *Durkheim* sosyoloji mektebi'nin ana prensiplerinin edebiyat

araştırmaları basıldığı sırada, Rızâ Tevfik'in de *Peyâm'ın Edebî İlâvesi* 'nde onbir yazısı neşredilmiştir (Nu. 24 - 28, 30, 33 - 36, 41); 6 Mart - 19 Haziran, 1330 (19 Mart - 2 Temmuz, 1914) târihleri arasında basılan bu makalelerde, sazşâirlerinden pek az bahsedilmiş. Tekke ve Tasavvufî Halk Edebiyatı üzerinde durularak, bunların kullandıkları nazım şekillerine dâir bilgi ve örnekler verilmiştir.

târîhi tedkiklerinde ilk def'a kullanılması; onun bu yazısında görülmektedir; "çünkü, benim bildiğime göre, Avrupa'da hiçbir edebiyat târihçisi benden önce bu zümre edebiyatları mes'elesine bu kadar sarîh şekilde temâs etmemiş, bu sosyolojik görüş tarzı edebiyat târihi metodolojisine girmemişti,, diyor.⁹ *Fuad Köprülü*, Türk halk edebiyâtı'nın zümrelerini, bunları meydana getiren sosyolojik sebeplere dayanarak tâ-yîn ettikten sonra, Âşık Tarzı, Tasavvufî Halk Edebiyâtı, Tekke Edebiyâtı üzerindeki çalışmalarını ömrünün son yıllarına kadar devâm ettirmiştir.

XVI. ASIR SAZŞÂİRLERİNDEN ÖKSÜZ DEDE HAKKINDA ARAŞTIRMALAR VE ÖKSÜZ DEDE'NİN İKİ YENİ ŞİİRİ

Öksüz Dede adlı bir şâirimizin varlığını, 1918'de Yeni Mecmûa'da,¹⁰ 1921'de Dergâh'da¹¹ basılan Türkü ve Semâ'î'si sâyesinde öğrenmiş bulunuyorduk; bu şiirler imzâsız olarak neşredilmiş, şâirimize dâir bilgi verilmemiştir. Bundan altı yıl sonra, *Fuad Köprülü*, *Öksüz Dede*'nin XVI. asırda yaşayan Yeniçeri şâirlerinden olduğunu, elde ettiği iki destan'na dayanarak tesbît etti;¹² biri, İran Şâhı tarafından söylenilmiş gibi tertîp edilen bu destan'larda, târihî kaynaklarda kaydedilen, 22 Rebi' 1., 998 (29 Ocak, 1590) târihine rastlayan bir vak'a, *Ferhad Paşa*'-

⁹ Millî Tettebbûlar mec., c. I., nu. 1, Mart-Nisan, 1331 (1915), s. 5 v.d.; *Fuad Köprülü*, *Edebiyat Araştırmaları*, Türk Tarih Kurumu Yayınları'ndan, Ankara, 1966, s. 180, 195, 181 - not 14.

¹⁰ Halk Edebiyâtı'nda Nümûneler-Birkaç Türkü (C. II., 44, 16 Mayıs, 1918).

¹¹ Halk Edebiyâtı-Dağlar (C. 1., nu. 1, 15 Nisan, 1337).

¹² Sazşâirlerimize Âit Notlar - Öksüz Dede, Hicrî Onuncu Asır Halk Şâirlerimizden (C. II., nu. 46, 13 Ekim 1927).

nın İran seferinde başarılar kazanarak, Acem şehzâdesi *Haydar Mirzâ* ile maiyyetindekileri İstanbul'a getirmesi hâdisesi anlatılmıştı. Bu yazısını, "Bâzı T ü r k ü 'leriyle, Tuna hakkında pek güzel bir manzûmesine daha yeni zamanlara âit mecmûalarda tesâdüf edilen *Öksüz Âşık* adlı şâirin, herhâlde bizim *Öksüz Dede*'den daha sonra ve büyük bir ihtimâlle XVII. asrın ikinci yarısına mensup bir Yeniçeri Âşık'ı olduğunu ilâve edelim,, cümleleriyle bitiren *Fuad Köprülü*, aradan üç sene geçince, sazşâirlerimiz hakkındaki araştırmalarını içine alan kitabını neşretmişti; bunun bir bölümü, *Öksüz Dede*'ye ayrılmış bulunuyordu.¹³ Şâirin hayâtına dâir verilen bilgi Hayat Mecmûası'ndakinin aynıdır; fakat önceden ileri sürdüğü ihtimâllere, gerçeğe daha yakın yeni tahminlerini ilâve etmiştir: "Bâzı T ü r k ü 'leriyle, Tuna hakkında pek güzel bir manzûmesine, daha yeni zamâna âit mecmûalarda tesâdüf edilen *Öksüz Âşık* adlı şâirin, bizim *Öksüz Dede*'den biraz daha sonraya, yâni XVII. asra mensup bir Yeniçeri Âşık'ı olduğunu zannediyorum; maamâfih belki bu tahmin yanlıştır ve *Öksüz*, *Öksüz Âşık*, *Öksüz Dede* mahlasları belki aynı şâire âittir. İşte, hiç de uzak olmayan bu ihtimâli gözönüne alarak, *Öksüz Âşık*'a âit birtakım manzûmeleri ayrıca neşrediyorum,, diyordu. Bu bölümün Z e y l 'inde *Öksüz* ve *Öksüz Âşık* mahlaslı oniki şiir basılmıştır.

Bu kitabın neşrinden beş yıl sonra, *Nihad Sâmi Banarlı*, *Köprülü*'nün neşrettiği cinaslı K o ş m a 'daki "yaralı sine.. cinaslarından birinin "Yâr Ali'sine,, olması ihtimâlini, şâirimizin adının *Ali* olabileceğini ileri sürdü; bu hususta dayandığı kuvvetli bir delil daha vardı: Zaman bakımından eski bir C ö n k 'te, *Öksüz Ali* ve *Öksüz Âşık* adına kaydedilen şiirler de bulmuştu. Biri S e m â 'î, geri kalanı K o ş m a şeklindeki ve halk edebiyâtımızın en güzel örneklerinden sayabileceğimiz bu beş yeni şiiri de neşretti.¹⁴

¹³ XVI. Asır Sonuna Kadar Türk Sazşâirleri, İst., Evkaf Matbaası, 1930, s. 29-38).

¹⁴ XVI. Asır Ozanlarından Öksüz Ali'nin Basılmamış Tuyugları (Altı Ok mec., nu. 22, 1925); XVI. Asır Sazşâirlerinden Öksüz Ali (Halk Bilgisi Haberleri, yıl - 5, nu. 53, 16 Mart, 1936).

Fuad Köprülü'nün, Türk Sazşâirleri adlı, 1940'da yayınladığı eserinde, *Nihad Sâmî Banarlı'nın* tahminlerine katıldığı anlaşıyor. Bu eserinde neşrettiği şiirlerin sayısı, daha önce yayınladığı ondört metne, *Dergâh'taki Semâ'î'nin, Nihad Sâmî Banarlı'nın* makalesindeki iki Koşma'nın eklenmesiyle, onyediyeye yükselmiştir. ¹⁵

Hasan Eren, 1952'de basılan eserinde, *Fuad Köprülü ve Nihad Sâmî Banarlı* tarafından ileri sürülen tahminleri kaydettikten sonra, *Öksüz Âşık'ın* adının *Ali* olduğunu gösteren kuvvetli bir delil ortaya koymuştur; bu, bir C ö n k 'te, yukarıda sözünü ettiğimiz o güzel Tuna Türküsü'nün, *Öksüz Ali* adına kaydedilmiş, son dördlüğünde bu adın yazılı bulunmasıdır: "Benim bulduğum mecmûada bu manzûmenin *Öksüz Ali* adına yazılı olmasına bakılırsa, *Öksüz Âşık'ın* adının *Ali* olduğuna kat'î sûrette hükmolunabilir,, diyen *Hasan Eren*, hepsinin son dördlüğünde *Öksüz Âşık* takma-adı kullanılan, üçü *Semâ'î*, üçü *Koşma* olmak üzere, şâirimizin yeni altı şiirini daha kazandırmış bulunuyor. ¹⁶

¹⁵ C. II., *Türk Sazşâirleri-II, Antoloji, XVI. - XVIII. Asırlar, İst., Kanaat Kitabevi, 1940, s. 8, 24 v.d. İkinci Basım, Türk Sazşâirleri-1., Ankara, Güven Basımevi, 1962, s. 60, 76 v.d. Kaydettiğimiz şu makale ve eserlerde Öksüz Dede'den söz edilmekle berâber, gerek bilgi, gerek metinler bakımından Fuad Köprülü'nün araştırmalarına ilâve edebileceğimiz yeni hiçbir şey yoktur: Vâhid Lutfî, Tunalı Öksüz Âşık-Halk Mûsikîsi, Halk Şâirleri (Edirne-Millî Gazete, 7 Kasım, 1932). S. Nûzhet Ergun, Halk Edebiyatı Antolojisi, İst., Devlet Basımevi, 1938, s. 12 - 4. Eflâtun Cem Güney, Halk Şiiri Antolojisi, İst., Ekin Matbaası, 1859, s. 34 - 5. Cevad Ozankan, Kırk Halk Şâiri, Hayâtı ve Eserleri, İst., İnkılâb Kitabevi, 1960, s. 33 v.d. Başakların Sesi - Türk Halk Şâirleri, Eserleri ve Hayatları, Derleyen: Müjân Cunbur, Ankara, 1968, s. 97 v.d.*

¹⁶ *Türk Sazşâirleri Hakkında Araştırmalar-1.*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1952, s. 1-9. Hasan Eren bu yazısında, *Öksüz Âşık* hakkında bizim göremediğimiz bir yazıdan da bahsetmişti (S. 5, not - 1): "Köprülü Türk Sazşâirleri (İst., 1940) adlı eserinde (C. II., s. 10), *Öksüz Dede'nin Öksüz, Öksüz Âşık* gibi mahlaslar kullandığını kaydederek eski tahminini tekrarlıyor. Halbuki *Nihad Sâmî Banarlı'nın Öksüz Ali* hakkındaki yazısından

Biz, *Âşık Ömer*'in, *Ş â i r - N â m e*'sindeki, ¹⁷

Öksüz Âşık d e y i ş 'leri aseldir,
Karaca Oğlan ise eski meseldir
E z g i 'si çığrılır keyfe keseldir
Biz şâir saymayız öyle ozanı

dörtlüğünde şiirlerini bala benzettiği, *Karaca Oğlan*'dan daha üstün saydığı *Öksüz Âşık*'ın çok güzel iki şiirine daha rastladık: ¹⁸

T ü r k ü

Âşık olan mahabbetten geçer mi
Anlamazsın bu remizin birini
Dilber, âşıkına cefâ eder mi
Sen kangı kitapta gördün yerini

habersiz kaldığı anlaşılan K. Yurdakulol, 1942'de çıkan bir yazısında (*Öksüz Âşık Şiirleri*, Tanrıdağ, nu. 9, s. 13-14), *Öksüz Âşık*'tan bahsederken, *Öksüz Dede*'nin *Öksüz Âşık*'la bir alâkası olmadığını ileri sürmüş, fakat bu hususta hiçbir delil göstermemiştir.

K. Yurdakulol'unkine benzer fikirlere Cahid Öztelli'nin eserinde de rastlamaktayız; "*Öksüz Âşık*, XVII. asrın ünlü âşıklarındandır. *Âşık Ömer Ş â i r n â m e*'sinde "*Öksüz Âşık*'ın şiirleri bal gibidir,, diyor. Araştırmacılar, XVI. asır şâirlerinden *Öksüz Dede* ile *Öksüz Âşık*'ı birbirine karıştırmışlardır. Bu iki şâirin ayrı kişiler olduğunu isbatlayan belgeler var elimizde. *Öksüz Âşık*'ın hayatı hakkında şimdilik bilgimiz yoktur. Adının Ali olduğunu bildiğimiz *Öksüz Âşık* daha çok türküleriyle ün salmış, şöhreti XVII. Yüzyıl boyunca sülmüştür,, deniliyorsa da, bu hususta hiçbir kaynak ve delil gösterilmemiştir; esere alınan iki *destan*'ın ise, daha önce Fuad Köprülü tarafından basılmış olduğunu söyleyelim (*Halk Şiiri* - XIV. - XVII. Yüzyıllar, İst., 1955, s. 19, 79 v.d.).

S. Nüzhet Ergun, Millet Kütüphanesi'ndeki Ali Emiri yazma mecmûalarına, kendisindeki bir yazmaya, Bursa Kütüphanesi'ndeki bir başka yazmaya dayanarak, birinin XVII., ötekinin XVIII. asırda yaşadığını tahmin ettiği *Âşık Ali* adında iki şâirden başka, bir de XVIII. asırda yaşadığını isbât ettiği aynı adı taşıyan bir *Âşık*'ın bulunduğunu yazmıştır (*Türk Şâirleri*, c. I, İst., 1941, s. 403-5). Bunlardan ilk ikisinin, bizim *Öksüz Ali*, veya *Öksüz Âşık*, *Öksüz Dede* ile hiçbir münasebeti yoktur.

¹⁷ S. N. Ergun, *Âşık Ömer*, *Hayâtı ve Şiirleri*, İst., b.t.y., s. 433.

¹⁸ Kendi kütüphanemizdeki yazma mecmûa, nu. 54, s. 123.

*Her seher her seher esen bâdınım
Ben senin dostunum, sanma yâdınım
Sen Şîrin'sin, ben senin Ferhâd'ınım
Ferhâd olan nice sevmez Şîrin'i*

*Yâr bezmin ansam da ben firâklandım
Mecnun'layın Leylâ'mdan iraklandım
Sencileyin bir meleğe ot(od)landım
Durmaz akar yaralarım irini*

*Öksüz Âşık eydür hûb can olursun
Sözüme gelürsün, insan olursun
Geçer güzelliğin pişmân olursun
Ağlar gezersin yirini yirini*

Semâ'î

*Efendim çeşm-i cellâdın
Öğüt ver girmesin kaana
Niçin yok yire zulm eyler
Yazıktır bir Müslimân'a*

*Sensin dilberlerin hâssı
Süilsün kalbinin pası
Cismimin acıdır yası
İndi karıştı ummâna*

*Dilber hüsnüne hayrânım
Kaşın yayına kurbânım
Bu gün kapunda mihmânım
Yapıştım pâk-i dâmâna*

*Öksüz Âşık seni sevdi
Pek naz etme dilber dedi
Bilürsün ki cihan mülkü
Bâkî kalmaz Süleymân'a*

Öksüz Âşık'ın, ondördü Fuad Köprülü, beşi Nihad Sâmî Banarlı, altısı Hasan Eren tarafından yayınlanan yirmibeş şiirine, bizim kattığımız iki şiirle, eserlerinin sayısı yirmiyediye yükselmiş oluyor. Bu kıymetli sazşâirimizin, ileride

elde edilecek vesikalarla, yeni eserleri sâyesinde hayâtının daha aydınlanacağını, değerinin daha iyi anlaşılacağını ümit etmekteyiz.

Yazımıza son verirken, yeni bir ilim kolu olan Folklor'un mâhiyeti hakkında bizde ilk makaleyi yazan, henüz yirmidört yaşında bulunduğu o sırada, Anadolu ve Rumeli Türkü'lerimizi bizlerden önce Şarkiyatcılar'ın toplayıp yayınlamasından yakınan Fuad Köprülü'nün şu cümlelerini hatırlıyor ve hatırlatmak istiyoruz:

“Garp irfan âlemine Türk folklorunu tanıtmak vazîfesi, bu işi üzerine alma mes’ûliyeti tabiatıyla Türk münevverine düşer. Bu yolda çalışmak, Türk milliyetine edilecek hizmetlerin belki en mühimmidir!,,

Tanrı'nın rahmeti üzerine olsun; nûr içinde yatsın!

BARIŞ BAYRAMI

H. Mevlânâ'nın sesiyle
kardeşliğe çağrı...

Gel kardeş, gel yürek yürek can, bize gel!
Canlar ki senin yolunda kurban; bize gel!
Bâş üzre buyur, şerefle her an bize gel!
Gel sen de katıl, bizim bu kervan, bize gel!

Toplandı bugün sevgili, kardeş, bacı, yâr...
Bir sır bulduk, şifresi her kalbe uyar.
Gel burda ne din farkı, ne renk ayrımı var,
İster dost ol, ister düşman, bize gel!

Bizler barışın selâma durmuş eriyiz,
Hakkın, güzelin, doğru yolun rehberiyiz.
Hep aynı soyun çeşitli kardeşleriyiz;
Ortak soyadın meğer ki insan, bize gel!

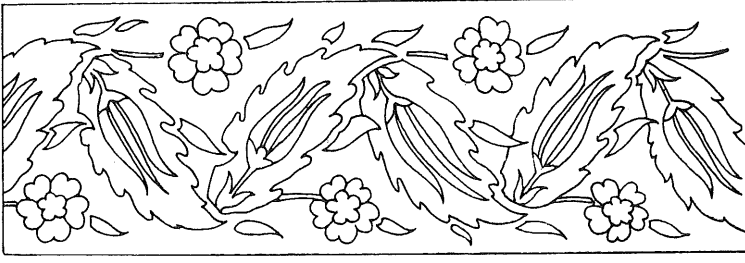
İnsan yaratılmak ne şereftir, ne gurûr,
İnsanca düşün; parlasın alnındaki nûr...
Bin derd ile gel, burda devâlar bulunur;
Bin cürme yeter bir kere pişman, bize gel!

Mevlânâ şehri Konya, rahmet kapısı,
Can tahtı, gönül kâbesi, cennet kapısı...
Gel sen de buyur, açık bu dâvet kapısı,
Mâbet mâbet kovulmuş olsan, bize gel!

Dağlardan aşıp geldi bu yol, düzde bugün;
Mutsuz geceler bir ulu gündüzde bugün.
Gel döst, barış bayramı var bizde bugün,
Gel, çalkanıyor Konya'da umman, bize gel!

Her yıl bir olup böyle kavuşmak ne şeref,
Kardeşçe bu kervâna karışmak ne şeref,
Hak döst barış derse, barışmak ne şeref
Bir çağrı bu ses Mevlânâ'dan, bize gel!

Bekir Sıtkı ERDOĞAN

Yeni Türk Tekevvününde

MALAZGİRD BAŞLANGICI

Nihad Sâmî Banarlı

Malazgird, Türk târîhinde olduğu kadar, dünyâ târîhinin de bir dönüm noktasıdır: Milletimizin, son 900 yılda, târihte ve coğrafyada açtığı iki devirden biri Malazgird'le, diğeri İstanbul fethiyle başlar. Malazgird, İstanbul fethi'nin de altın anahtarıdır.

Malazgird Meydan Muhârebesi ile, **Sultan Alp Arslan** kumandasındaki Türk - Oğuz mücâhidleri, büyük îmanlı bir millete, Anadolu'nun kapılarını açmışlardır. Bu zaferden 10 yıl sonra, (1081'de) **Süleyman Şâh bin Kutulmuş** idâresindeki Türk ordularının Üsküdar'da görünmeleri, sihirli Malazgird anahtarının devâmeden mucizelerindendir.

Malazgird zaferinin ehemmiyeti, Türk ve dünyâ edebiyâtında, lâayık olduğu ölçüde işlenmiş sayılamaz. Buna rağmen, bu mevzûda yine de bâzı mühim eserler yazıldığı, ve daha Bizans ve Arap târihçiliğinden başlayarak, tâ-

rih edebiyâtının, bu büyük hâdiseye çeşitli ışıklar tuttuğu söylenebilir.

Malazgird Zaferi, bilhassa Türk ilminde zengin araştırmalar mevzûu olmalıydı; bu zaferin Türk edebiyâtında, bir gurûr, bir heyecan, hattâ bir fikir ve felsefe mevzûu, kısaca, bir **millî tekevvün** hâdisesi olarak duyulması, düşünülmesi, bilinmesi ve işlenmesi çok yerinde olurdu. Çünkü bu hâdisenin, bilhassa Anadolu ve Balkanlar Türkiye'sinde yarattığı, yeni **millî tekevvün**, Türk târîhi kadar, Türk kültür ve medeniyet târîhi bakımından da eşsiz bir şahlanıştır.

Anadolu'da (yeni vatan coğrafyasıyla; bu coğrafyada, asırlarca yaşanan hayatla; bu iklimde duyulan duygular ve kazanılan zaferlerle halhamur olarak) yeni bir **tekevvün devri** yaşayışımızın, hem şiirini söyleyen hem de felsefesini yapan tek Türk mütefekkeri **Yahyâ Kemal**'dir.

Yahyâ Kemal, bitmemiş ve dolayısıyla henüz nesretilmemiş bir şiirinde bu tekevvünü işlemeğe başlamış ve bâzıları çok kuvvetli mısralarla bize **Malazgird**'den bu yana, Türkiye coğrafyasında gelişen Türklüğün şiirini söylemiştir.

Onun, **Süleymâniye'de Bayram Sabahı** şiirinde de **Mehmedcik** denilen millî kudretin, **Malazgird**'den bu yana, yeni vatan potasındaki yuğruluşuna âit, derin çizgiler vardır.

Yazımızın devâmında bu şiirlere dönelecektir. Burada, **Yahyâ Kemal**'in, aynı mevzû üzerinde uzun araştırmalardan sonra vâsıl olduğu mühim neticeyi belirteceğiz:

Yahyâ Kemal'in bu mevzûdaki düşünce sistemi, Fransız târihçiliğinin, XIX. Asırda ulaştığı, **her milletin, bir vatan coğrafyası üzerindeki millî tekevvünü** prensipine dayanır. Fransa'da, **Michelet**, **Fustel de Coulanges** ve **Camille Jullian** gibi târihçilerin birbirlerini bütünleyerek var-

dıkları bu derin anlayış, bilhassa Fransız milliyetinin ar-
nışında çok müsbet netîceler vermiştir.

Bunlardan **Camille Jullian**'ın bir hüküm cümlesi, bu
görüşü ifâde eder: **Le sol de la France, en mille ans, a
créé le peuple Français**: Fransız milletini, bin yılda, Fran-
sa'nın toprağı yarattı.

Çünkü Fransa'nın toprağı; başta Cermenlerin **Teu-
tons** koluna mensup **Franklar** olmak üzere; burada yerle-
şen kavimlerin, Lâtin kültürünün ağır basmasıyle; lâtin-
leşerek, yepyeni bir milliyet meydana getirmelerinde fev-
kalâde bir pota vazîfesi görmüştür. Yeni milliyetin dili,
kültürü, hattâ mizâcı, bu toprak üzerinde meydana gel-
miştir.

Malazgird'den sonraki Türkiye Târihi, şüphesiz, Fran-
sız târihine benzemez. Fakat coğrafyanın, bir milletin tâ-
rîhî kaderi üzerindeki büyük rolüne dikkati çeker. Çünkü
Türk milleti, yeni vatanına Türk olarak gelmiş, burada
Türklükten ayrılmamış, aksine, daha çok Türk olmuş;
Anadolu ve Balkanlar coğrafyası, bu Türklüğe üstün bir
gelişme imkânı sağlamıştır.

Yahyâ Kemal'in Türkiye topraklarındaki bu yeni Türk
gelişmesine ve dolayısıyla yeni **Türk tekevvünü**'ne dikkat
eden cümleleri de şöyledir :

«(Fransa'da iken,) bir gün, bir mecmûada Fustel de
Coulanges'ın esash tilmîzi olan Profesör ve müverrih Ca-
mille Jullian'ın bir cümlesini okudum. Bu cümle, benim,
milliyetimizin ve vatanımızın teşekkülüne dâir dağınık
düşüncelerimi, birdenbire, yeni bir istikaamete sevketti.
Camille Jullian'ın cümlesi şuydu: Fransız milletini, bin yıl-
da, Fransa'nın toprağı yarattı.

Düşünmeğe başladım: Acabâ bizi de Malazgird'den,
1071'den sonraki sekizyüz senede Türkiye'nin toprağı ya-
ratmamış mıydı? Bu cümle Saint Paul'ün, Şam yolunda
Hz. İsâ'yı görerek «Quo vadis, domine?» sesini duymasına

benzettim. (1) Çünkü bu cümle, kafama birdenbire yepyeni bir ufuk açmıştı. Artık milliyetimize dâir fikirlerim bu cümlelerin ilhâm ettiği noktada birleşiyordu.

Bu noktadan hareket ettim.

Artık benim için 1701'den evvelki devirlerimiz kabale't-târîh, fakat 1071'den sonraki devirlerimiz târîh'diler: Selçuk ve Osmanlı asırlarında, Anadolu, Rumeli ve İstanbul'a, manzara ve mîmârî îtibârıyla verdiğimiz şekli; lisânın yeni tecellisini; devlet ve medeniyetimizin yeniden yaratılış ve yürüyüşünü, sanâyiimizin, hâricîten bir çiviye bile muhtâc olmaksızın, vatanın toprağından ve milletin eliyle yapılışını; ordumuzun, bütün silâhlarını, donanmamızın, beşyüz sene, bütün tahta, demir ve yelkenleriyle kendi elimizden çıkışını; hâsılı bütün bu terkîbi, şeddîd bir hayranlıkla idrâke başlamıştım.

Ancak bunu duymak ve hayâl meyâl görmek kâfi değildi. Yakından bilmek lâzımdı. Bilmek için de en sağlam vesikaları birer birer okumaya ihtiyaç vardı.

Fustel de Coulanges, Fransa'nın yaratılışını tedkîke girişmişti. Bu usûlde bir tedkîkin Türk vatanına tatbikini özlüyordum. İstiyordum ki milliyetimizin tedkîki hiçbir zaman inkâr edilemeyecek, böyle sağlam vesikalarla tahlil ve terkîb edilsin. O kadar ki asırlarca Türk nesilleri, bir vesikadan bir sâniye bile şüphe etmesinler.»

İşte böyle bir bilgi, metod ve düşünceyle araştırarak, Yahyâ Kemal, o neticeye varmıştı ki :

«Türkiyemizin, mîmârîmizin, mûsıkâmızın, güzelyazı sanatımızın, şehir dekorlarımızın ve diğer büyük, küçük,

¹ Bir Hıristiyan efsânesine göre, Hz. İsa'nın havârisi, Saint Petrus, Neron'un zulmünden kurtulmak için Roma'dan kaçarken Appennino yolunda bir nûr huzmesi hâlinde karşısına çıkan Hz. İsa'ya "Quo vadis domine : Hazret, nereye gidiyorsun?" diye sormuş ve ondan şu cevâbı almıştı: "Sen kuzularımı bırakıp uzaklaştığın için, ben tekrar çarşıya gerilmek üzere Roma'ya gidiyorum."

bütün sanatlarımızın vâsıl oldukları terakkî en çok, Rûm Selçûkileri Anadolu'ya yerleştikten sonra ve Osmanlı asırlarında olmuştur. Bu muazzam terkîb, Rumeli ve İstanbul, anavatanla yekpâre bir kütle olduktan sonra, hâsılı, Yeni Türk vatani, yeni şartlar içinde, milliyetimize yeni bir şekil verdikten sonra meydana gelmiştir.»

Burada ehemmiyetle belirtelim ki Yahyâ Kemal'in her harfi doğru olan bu sözlerinden, onun, Malazgird'den önceki Türk târihiyle alâkalanmadığı zannını çıkarmak isteyenler olmuştur. Bu da, her harfiyle yanlış bir anlayıştır.

Bir gün kendisine: “Sizin (Kendi Gök Kubbemiz adlı) şiir kitabınızın adı, Oğuz Han'ın Türk halkına hitâbesindeki rûhla birleşiyor.” demiştim.

Oğuz Kağan Destanı'na aksetmiş bu hitâbenin: «Yurdumuzu öylesine genişletelim ki onun üstüne kurulacak çadır gök kubbesi olsun!» meâlindeki mısramı kendisine tekrarladığım zaman, en tatlı tebessümüyle sevinmiş ve :

— Demek ben şiirde Oğuz Han'ın devlet kuruluşundaki millî üslûba varmışım! sözünü, engin bir saâdet cümlesi hâlinde söylemişti.

Oğuz Han'ın devlet kuruluşundaki millî üslûp... İşte Yahyâ Kemal'in bütün Türk târihinde, eski, yeni, bütün Türk zaferlerinde ve medeniyetinde en aydınlık bir şekilde görmek istediği ve şedîd bir harâretle aradığı azîz mücevher buydu.

Azîz İstanbul kitabında Malazgird Zaferi'nin kazanılmasında bir Türk birleşmesi'nin rolü olduğuna, ehemmiyetle dikkat edilir ve denir ki :

«1071'de Bizans'la Türkler arasında Malazgird Meydan Muhârebesi'nde (o târihlerde Rumeli'de yerleşmiş bu-

lunan ve Bizans ordusuna muhârip sıfatıyla katılan) **Peçenekler**'in ve (Hristiyan) **Oğuzlar**'ın **Alp Arslan**'la anlaşmaları ve o muzafferiyetin kazanılmasında âmil olmaları, iki taraf Türklüğünün (o ovada birbirini bulmasındandır.)

Malazgird Meydan Muhârebesi, Rûm Selçuk Devleti'nin kurulmasına sebep olan vak'a olmaktan ibâret değildir, têsîri itibâriyle **vatanın temeli** o muzafferiyettir. Bu itibarla, bizce, kudsiyetinin hudûdu olmayan bir hâdisedir.

Bu Türk muzafferiyetini Avrupa müverrihleri de ayrıca **cihan târihinin bir dönüm noktası** sayarlar. Çünkü Türklerin Avrupa ile göğüs göğüse asırlarca sürmüş olan mücâdelesini oradan başladı.

Haçlı Seferleri târihini en yeni bir usulde yazan müverrih **Grousset**, Haçlı seferlerini kımlıdatan sebebin 1071'de Malazgird'de Türk Hâkaanı **Alp Arslan**'ın Bizans İmparatorunu orada mağlûp edip esîr etmesi olarak gösteriyor. Bu muhârebenin, cihan târihini saran, böyle derin bir têsîri olmuştur.

1071 senesine doğru Bizans, içinde vahîm bir karışıklık içindeydi, dışından yıkılmak üzereydi. Garb tarafından Normanlar, İtalya'yı zaptetmek üzereydiler. Şark tarafından da **Selçuk Türkleri** Anadolu'nun fethine başlamıştılar. O sırada Bizanslılar, hükümdarlık tâcını, İmparatorluğun en tecrübeli bir generali, en muzaffer bir serdârı olan **Diogene Romanos**'a giydirdiler. **Diogene Romanos**, 1071'de, İmparatorluğun himâyesinde bulunan Ermenistan Kırallığı'nı korumak ve Selçuk Türkleri'ni Anadolu serhadlerinden kat'î bir darbe ile atmak için, büyük bir ordu ile, İstanbul'dan Van'a doğru hareket etti. Bizans ordusunda, her zaman olduğu gibi, İmparatorluğun her ırktan ve her cinsten birçok askerî küt'aları vardı. Ordunun esaslı bir kısmını ise, Rumeli'den gelmiş olan **Peçenek** ve **Oğuz Türkleri** teşkil ediyorlardı.

Meydan muhârebelerini tasvîr etmiş olan Ermeni ve Rûm müverrihleri, müttefikler derler ki: «**Oğuzlar**

ve **Peçenekler**, karşılarında kendi dillerini konuşan ve kendi soylarından olan **Alp Arslan**'ın Türkmenlerini görünce onlarla anlaştılar ve derhâl onların tarafına geçtiler, muhârebe kayboldu, İmparator yaralandı ve **Alp Arslan**'a esir düştü."

Görülüyor ki Asya'daki anavatan'dan, asırlarca evvel uzaklaşmış **Peçenekler**'le Hristiyan **Oğuzlar**'ı, bir meydan muhârebesinde Müslüman Oğuz Türkleriyle karşı karşıya getiren hâdise, târihi bir kaderdir. Fakat, birbirleriyle harbetmeğe gelmiş bu Türk kuvvetlerini, âdetâ bir anda birbirine bağlayan ve yekpâre kuvvet hâline getiren büyük ve tılsımlı kudret de **Türk dili**'dir; her iki tarafın da **aynı dili** konuşmasıdır.

Son zamanlarda, başta Türkiye Türkçesi olmak üzere, Türk milletinin dillerini bozmaya ve yıkmaya yeltenenlerin bu işi niçin bu kadar ısrarla başarmaya çalıştıklarını, bu büyük vak'adan hisse alarak da anlamak mümkündür. Türkiye'de dilci geçinenlerin Türk istikbâli adına nasıl bir ateşle oynadıkları da yine bu hâdiseden alınacak dersle daha iyi görülür.

Yahyâ Kemal, devâm ederek diyordu ki :

«Bu muzafferiyetle, Anadolu'nun kapıları denizlere kadar açılmış bulunuyordu. Vâkıâ 1071'den sonra on senede Selçuk orduları, Anadolu içerilerinden Karadeniz sâhillerine, Akdeniz sâhillerine, Marmara sâhillerine kadar her taraftan boşandılar. 1081'de Türk atlıları, ilk defâ, İstanbul'un karşı sâhilinde **Fenerbahçe** ile **Üsküdar** arasında göründüler. İstanbul'u ve Ayasofya kubbesini Anadolu yakasından ilk gören Türk gözleri bu gözlerdir. Bu gelen asker **Üsküdar**'ı, o sene ilk defâ fethetti.

Bugünkü vatanın yaradılışında Karadeniz kıyılarından Akdeniz kıyılarına kadar bu yürüyüş, **târihte çok defâ görülmüş olan Türk irâdesinin en hârikalı olanlarından** biridir.

Bugünkü vatan, işte bu yürüyüşten doğdu.»

Aynı eserin diğer bir yerinde de şöyle diyordu:

«Malazgird muzafferiyetinin neticesi olarak, on sene sonra Anadolu fâtihi **Kutulmuşoğlu Süleyman**'ın Türk atlarıyla, - şimdi Bağdat Caddesi dediğimiz yoldan - 1081'de Üsküdar'a gelişi ne kadar düşündürdiren bir vak'adır. Aya-sofya kubbesini Üsküdar'dan dünyâ gözüyle gören ilk Türk ordusu budur.»

Nihâyet, aynı eserin bir başka yerinde, büyük mütefekkirimiz, şu mühim noktaya temâs eder :

«İstanbul fethinin tamâmıyla sona erdiği (29 Mayıs 1453) târihini birçok Avrupa târihçileri daha ileriye götürürler, çünkü Avrupa'nın, Asya'ya doğru **Büyük Iskender**'le başlayan ve **Roma** ile devâmeden sürekli galebesini esas tutarlar. Bu galebenin 1071'de **Malazgird Meydan Muhârebesi** ile sona erdiğini, bundan sonra artık **Asya'nın Avrupa'ya doğru yürüdüğünü** görürler.»

Türkiye Türkçesi'nin kayıdsız şartsız, en üstün şiirini **Oğuz Han**'ın veya **Osmanlı fâtihlerinin** devlet kuruluşlarındaki millî üslûpla söylemiş ve ancak, **Kendi Gök Kubemiz**'le örtülecek genişlikte bir millî şiir meydana getirmiş bir şâirin, böyle bir şiiri yaratmak için, hangi sağlam kültüre dayandığını da onun şu sözleri ifâde ediyordu:

«(Yine Paris'de iken) Bana bütün Asya'daki Türklüğü aramak ve bulmak hayli müphem bir çalışma gibi görünüyordu. Lâkin Türkiye'deki Türklüğün yeni vatana ne zaman, nereden geldiğini; Anadolu'ya geldikten sonra da nasıl tekevvün ettiğini şedîd bir arzû ile öğrenmek ve bilmek istiyordum. Elimdeki firenk kitapları bu hususları ya müphem bırakıyor yâhut bizi Acemlerle karıştırarak, hattâ Acem zannederek işi büsbütün karıştırıyordu. Bizim yeni vatandaki tekevvünümüzü, bize yine Türkçe eserler sezdirecekti.»

Türkiye'nin nüfusunun 18 milyon olduğu yıllarda,

Süleymânîye'de Bayram Sabahı dolayısıyla konuşan şâir, bu mevzûda bir de şunları söylemişti:

«Ben Malazgird'den beri bütün ölenlerle berâber yaşıyorum. Bence biz, 18 milyonluk bir millet değiliz. Malazgird'den beri bu vatan için ve bu vatanda ölenler, (hakîkatte) biz yaşayanlarla birlikte yaşamaktadır. Bizi, bizim milliyetimizi, bizim yalnız kendimize benzeyen varlığımızı, velhâsıl, çünkü, bugünkü **Türkîye Türklüğü'**nü vücûda getirenler onlardır. Demek ki biz 18 milyon değil, birkaç yüz milyonluk bir milletiz ve işte milliyetçilik bu demektir.»

Bu görüşe ve bu duyuya göre, özü, Anadolu ve Balkanlar Türkiyesi'nde toplanan, 900 senelik bir millet vardır. Bu millet, yeni vatanına, târihin derinliğinden ve devamlı Asya hâkimiyeti ile, çeşitli dünyâ zaferlerinden gelmiştir. Aynı millet, daha ilk çağlardan beri, her hâli, her fazîleti, her disipliniyle, bir **ordu millet** olmanın hakîkati içinde idi. İşte bu millet, kaderin, kendisine en güzel ve mukaddes mükâfâtı olan, yeni vatanının havasıyla, suyuyla, taşıyla, toprağıyla ve en mühimmi bu vatan üzerinde kazanılan medenî ve askerî zaferlerle halhamur olmuştur. Bu vatanda, asırlarca büyük bir medeniyet ve bir **dünyâ hâkimiyeti** kurmuştur. Onun, bu vatana Asya'dan getirerek, yeni vatanla birleştirdiği, dünyâ çapında büyük bir mûsikîsi, o çapta, üstün bir mîmârîsi ve bir Türk dili ve edebiyâtı olmuştur. Asırlarca bütün vatan-daşlar, birbirlerini bu dille ve bu edebiyatla sevmişlerdir. Zaferler, bu mûsikî ile kazanılmış, vicdanlar bu mîmârînin ulu mâbedlerinde kanadlanmıştır.

Kısaca, **Malazgird'den** bu yana, yeni bir **Türk tekevvünü** olmuştur. Bu millî tekevvünü, şimdi bütün ince-likleri ve üstünlükleriyle; bütün değerleri ve fazîletleriyle bilmek, sevmek ve anlamak lâzımdır.

Türk milletinin yarınını, en az mâzîsi kadar yüceltecek en sağlam temel, işte bu sevgi ve anlayışta olacaktır.

MALAZGİRD ŞİİRLERİ

Yahyâ Kemal'e göre, Malazgird'den bu yana yeni Türk tekevvününün meydana koyduğu en kıymetli varlık, **Mehmedcik**'tir. Mehmedcik, onun, üzerinde 40 yıl çalışarak yazdığı **Süleymâniye'de Bayram Sabahı** âbidesinin de ana heykelidir. Esâsen bu büyük Türk şâirinin daha birçok şiirlerinde ve nesirlerinde, Anadolu ve Balkanlar coğrafyasındaki Türk şahlanışlarının yarattığı; sayısız mukaddes değerlerin başında, iki millî âbide vardır. Biri,

Yüzü, dünyâda yiğit yüzlerinin en güzeli

mısrâalarının lirizmi içinde heykelleşen **Mehmedcik**'tir. Diğeri :

**Hayrân olarak bakarsınız da,
Hulyânızı fetheder bu hâli:
Beşyüz sene sonra karşınızda
İstanbul fethinin hayâli.**

mısrâalarında ulvîleşen ve yalnız kadın güzelliğini değil; muhteşem bir târihin ve azîz bir coğrafyanın yoğurduğu, eşsiz bir iç ve dış güzelliğini de temsîl eden, asıl çehreli Türk kızıdır.

Bu millî kadın tipi'nin meydana gelmesi için, asırlarca, nelerin, bir vatan potasında yoğurulduğunu ise, onun, **Bir Tepeden** şiiri, daha açık söyler :

**Rü'yâ gibi bir akşamı seyretmeğe geldin
Çok benzediğin memleketin her tepesinde.
Baktım: Konuşurken daha bir kerre güzeldin,
İstanbul'u duydum daha bir kerre sesinde.**

**İrkin seni iklimine benzer yaratırken,
Kaç fethে koşan tuğlar ufuklarla yarışmış.
Târihini aksettirebilsin diye çehren,
Kaç fâtihin altın kanı mermerle karışmış.**

Bir vatan güzelinin, bütün ses, endâm, renk ve çehre işlenişiyile, bizzat vatanına benzemesi; vatani kadar güzel olması; konuşurken, dilinin, vatan muhassalası bir şehrin sesini aksettirmesi; ondaki bu güzelliğin meydana gelmesi için, Türk bayraklarının, asırlarca, zafer ufuklarıyla yarışması; dökülen Türk kanının alı ile fethedilen mermer diyârındaki bu kâfûr taş beyazlığının birleşerek, Türk güzelinin çehresindeki penbeliği meydana getirmesi, bu şiirin söylediklerinin en kısa ifâdesidir.

(Esâsen, mermer, burada, sâdece, bizden evvel mermerden ilâh ve ilâhe heykelleri yapan eski heykeltraşlar yerine; bizim, minber oymaları, revak sütunları, çeşme aynaları (v.b.) yaptığımız, değerli, sanat maddesinden ibâret değildir. Yeni vatanın her toprağına olduğu gibi, yere döşenmiş mermerler üzerine dökülen şehid kanlarını hatırlatmakla berâber, bu şiirde asıl söylenen manzara bu da değildir. Şâir, burada, usta bir ressam mahâretiyle, fırçasını, önce, paleti üzerindeki kan kırmızısı boyaya, sonra da mermer beyazına batırıyor. Çıkan renk, alelâde bir penbe yerine, târihin ve coğrafyanın yarattığı, yeni Türk kızının tenindeki millî güzelliğin penbe rengi oluyor.)

Süleymâniye'de Bayram Sabahı şiirinde **Mehmedcik**, tâ Malazgird'den, İstiklâl Harbi'ne kadar, türlü, millî şahıslarla dolu bir târihin çocuğı olarak, yine Malazgird'den İstanbul'a, Süleymâniye Câmii'nin muhteşem kubbesi altına yürütülür ve :

Gördüm ön safta oturmuş nefer esvaphı biri
Dinliyor vecd ile tekrâr alınan Tekbîr'i;
Ne kadar sâf idi sîmâsı bu mü'min neferin!
Kimdi? Bânisi mi, mîmârı mı ulvî eserin?
Tâ Malazgird ovasından yürüyen Türkoğlu
Bu nefer miydi? Derin gözleri yaşlarla dolu;
Yüzü dünyâda yiğit yüzlerinin en güzeli,

Çok büyük bir işi görmekle yorulmuş, belli;
Hem büyük yurdu kuran hem koruyan kudretimiz,
Her zaman varlığımız, hem kanımız hem etimiz;
Vatanın hem yaşayan vârisi hem sâhibi o,
Görünür halka bugünlerde tesellî gibi o,
Hem bu toprakta bugün, bizde kalan her yerde,
Hem de çoktan beri kaybettiğimiz yerlerde.

diye tasvîr edilir.

Fakat, Yahyâ Kemal, son dökümü Malazgird'de başlayan bu **Mehmedcik** denilen âbide için, daha başka ve daha müstakil bir şiir söylemiştir. Bu şiir, bir bakıma, yeni vatandaki bütün Türklüğün şiiridir. Bütünü, ilk defâ burada neşredilecek bu şiirin, elimizde bulunan üç ayrı müsveddesinden meydana getirilebilecek son şekli de şöyledir :

Senden evvel bu vatan vardı, bu millet vardı;
Yine bâkî kalacaklar, ölümünden sonra.
Bu görüş gerçi büyük gerçektir,
Lâkin aksettirebilmez bu senin varlığını,
Bir uzun hâdisedir varlığının târihi.

Sen bu engin vatanın toprağına
Gelişinden evvel
Yine vardın.
Gidişinden sonra
Yine (sen) vâir olacaksın.

(Bu vatanda,)
Tâ Malazgird'e çıkar vâir olusun
O (mubârek) ovada
Döğüşenlerdensin.
O güneş yüzü Ağustosta, zaferden sonra,
Romanos Kayser'i görmüştün esir olduğu gün.

O zamandan beri her cengine girdin vatanım
Bu denizlerde, bu dağlarda, dokuzyüz senedir.
Seyre daldım güneşin doğduğunu;
Ne kadar def'a şehîd oldun da
Bilmedin kanlı savaşlarda şehîd olduğunu

Bununla berâber, bu, bir «bitmemiş şiir» dir. Eğer yaşasaydı, şâirinin, bu şiire vereceği son ses ve son istif ne olacaktı? Bilemiyoruz. Arada sırada yüksek sesle okumaya ihtiyaç duyduğu mısralarının hatırimızda kalan sesleri de daha başka değildi.

İşte bu şiir, Yahyâ Kemal'in, yukarıdan beri ifâdeye çalıştığımız Malazgird felsefesini ve Malazgird'den bu yana yeni Türk tekevvünü hakkındaki görüşlerini hulâsa eder. Ancak bu söyleyişin rûhuna varabilmek için, bizim bu sütunlarda verdiğimiz bütün izâhâtı bilmeğe ihtiyaç vardır. Hattâ bu bile kâfi değildir. Bu duygu ve düşünce sentezini tamamlamak için, ayrıca, Yahyâ Kemal'in, bu mevzûda söylediği şu sözleri de hatırlamak gerekir :

«Ben Paris'den avdet ettiğim 1912 senesinden beri, gerek şiirde gerek nesirde gerek derslerimde ve sohbetlerimde, 45 seneden beri, muttasıl bu müddeâyı, bu millî itikaadı tekrâr ettim :

«Malazgird'den sonra Türkiye toprağında yalnız kendine benzeyen bir Türklük vardır. Bu Türklük kendi ırkından, bağlı olduğu dîn'den, yaptığı târihten, yarattığı güzel sanatlardan, şiirden, mûsikiden, mîmâriden, hâsılı yalnız bu yeni vatandaki yaşayışından, duyuşundan, kendi kader ve kazâsından terekküp etmiş bir kitledir.

«Burada söylemeliyim ki bana dâir en yanlış görüşlerden biri, benim Osmanlı târihine hayran olduğumu ileri sürmek gibi hem yanlış hem noksan iddiâdır. Benim itikaadım göre yeni vatanın fethi Malazgird'den başlar.

**Malazgird'den Osmanlı Devleti'nin zuhûruna kadar Rûm Selçûkileri ve bu devlete tâbî' beylikler Türkiye'deki Türk-
lüğün temelini kurmuş Türklerdir. Hattâ Süleymâniye'de
Bayram Sabahı'nda bu görüş tamâmıyla meydandadır :**

Tâ Malazgird ovasından yürüyen Türk oğlu
Bu nefer miydi?

**derken, gözümün önünde canlanan târih, Horasan'dan Ma-
lazgird'e oradan da İstanbul'a yürüdüğümüz asırlardaki
Türkoğlu'nun büyük ve heybetli yürüyüşüdür.»**

Böyle diyen şâirin, Alp Arslan'ın Rûhuna Gazel isim-
li, nefis manzûmesi ise, onun Eski Şiirin Rüzgârıyla adlı
kitabındadır. (İst. 1962)

İMPARATORLUK HARİTALARI

Kubbealtı Akademi Cemiyeti'nden bir heyet, İtalya'da bir tedkik seyâhâti yaparken, İtalyanların, eski **Roma İmparatorluğu'**nu yeni nesillerin gözleri önüne serdiklerini gördüler. Bu, **Roma'**nın en merkezî bir yerinde, caddenin bilhassa genişletildiği bir meydanda mermerden yapılmış muazzam **Roma İmparatorluğu haritaları** ile sağlanıyordu.

Birinci haritada Roma, küçük bir noktadan ibâretti. İkinci haritada bütün İtalya yarımadası, Sicilya, Korsika, Sardinya adaları, bütün Makedonya, Balkanların mühim bir kısmı, Yunanistan ve İspanya **Roma hâkimiyeti** altında görünüyordu.

Üçüncü harita daha ihtişamlıydı. Anadolu, Sûriye, Irak, bütün Balkanlar, Fransa, İngiltere, İspanya, Mısır ve Afrika'nın bütün şîmâl sâhilleri **Roma İmparatorluğu** idi.

Bu mermer haritalar, Roma'da, târihlerinin en büyük devirlerini derin saygı ve gururla anan bugünkü yarımada çocuklarının dâimâ gözleri ve gönülleri önünde idi.

Bu haritaların mânâsını ve têsir derecesini iyi anlayan heyetimiz, Türkiye'de bundan daha muhteşem bir manzara görülebileceğini düşündü; İstanbul'da, bu sefer **Osmanlı İmparatorluğu'**nu böyle bir ihtişâm içinde, çocuklarımıza göstermeyi özledi.

Yine mermerden yapılmış, muazzam Türk-Osmanlı İmparatorluğu haritaları hayâl edildi. Bu harîtarlar, imparatorluk merkezi olan İstanbul'un en büyük bir meydanına konulacak ve yetişen her Türk nesli bundan haberdâr olacaktı; bizim bir zamanlar nasıl bir **dünyâ hâkimiyeti** ve dolayısıyla nasıl bir **dünyâ medeniyeti** kurduğumuzu bilerek, onun gurûr ve yukarılık duygusu içinde yetişecekti.

Bu arada öğrenildi ki aynı görüş, duyuş ve düşünüş, sayın Deniz Kuvvetleri Komutanı **Celâl Eyiceoğlu'**nun himmetiyle, İstanbul'da **Deniz Müzesi'**nde gerçekleştirilmiştir. Bizim târihte ve coğrafyada kurduğumuz en büyük medeniyet olan **Osmanlı İmparatorluğu'**nun hâkimiyet sınırlarını gösteren 3 büyük harita, renkli, detaylı ve derin mânâlı bir anlayışla Müze'nin dışında üzeri boş bulunan galerinin divarına yapılmıştır.

T.C. Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, Deniz Müzesi Müdürlüğünden bildirildiğine göre, bu haritalar şu maksadlarla tertiplenmiştir:

1. *Genç nesillere milliyetçilik ve millî berâberlik duygularını aşulamak.*

2. *Büyük, Osmanlı Türk İmparatorluğu'nun sınırlarına bugün ulaşmak imkânı olmamakla berâber, mevcut sınırlarımız içinde büyük devlet olmak ideali'ni duymak.*

3. *Geçmiş günlerin büyüklüğü ve haşmetinin başlangıçtaki ufacık Söğüd Kasabasından nasıl doğduğunu ve geliştiğini, Yıldırım Beyazıd'ın yenilmesi ile dağılan imparatorluğun tekrar yücelişini;*

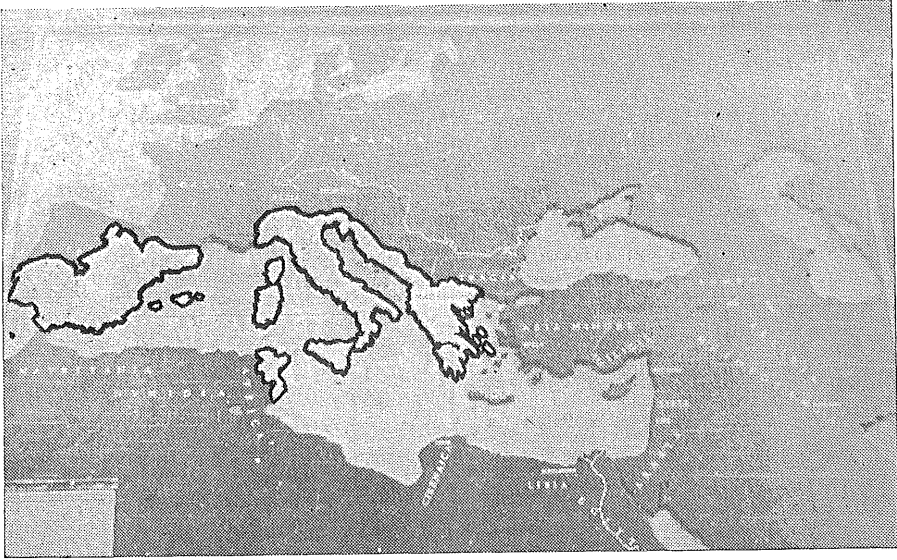
4. *Bugün dünyâ haritası üzerinde Türkiye'nin yerini bile bilmeyen yabancılara, geçmişi ile ve haşmeti ile Türk ülkesini tanıtmak.*

Biz bu güzel hizmeti şükranla karşılayarak, gerek **Roma İmparatorluğu**'nun haritalarını, gerek Deniz Kuvvetleri Komutanlığına yaptırılan **Osmanlı Türk İmparatorluğu**'nun haritalarını, burada yanyana getiriyoruz:

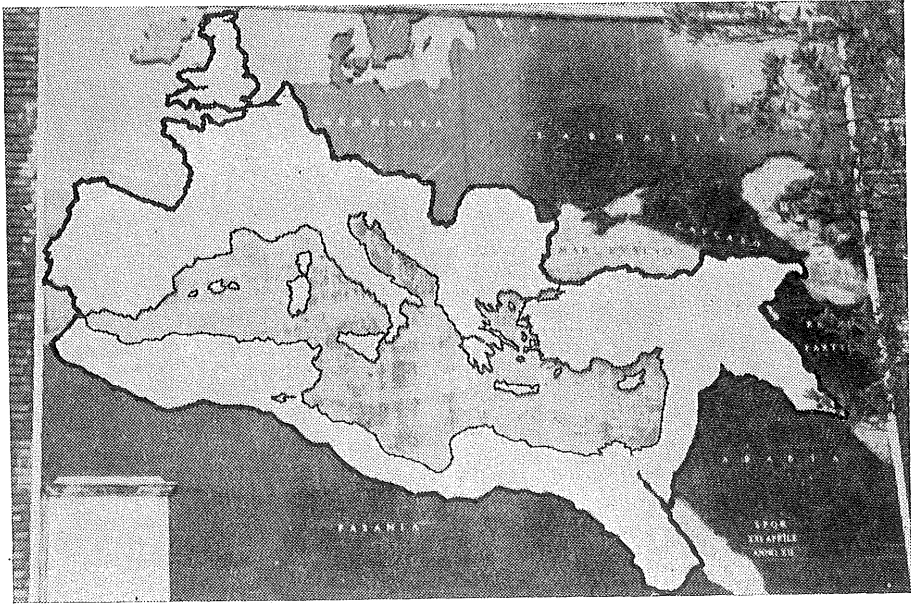
ROMA İMPARATORLUĞU

Roma, İtalyan Yarımadası'nda bir küçük noktadır.

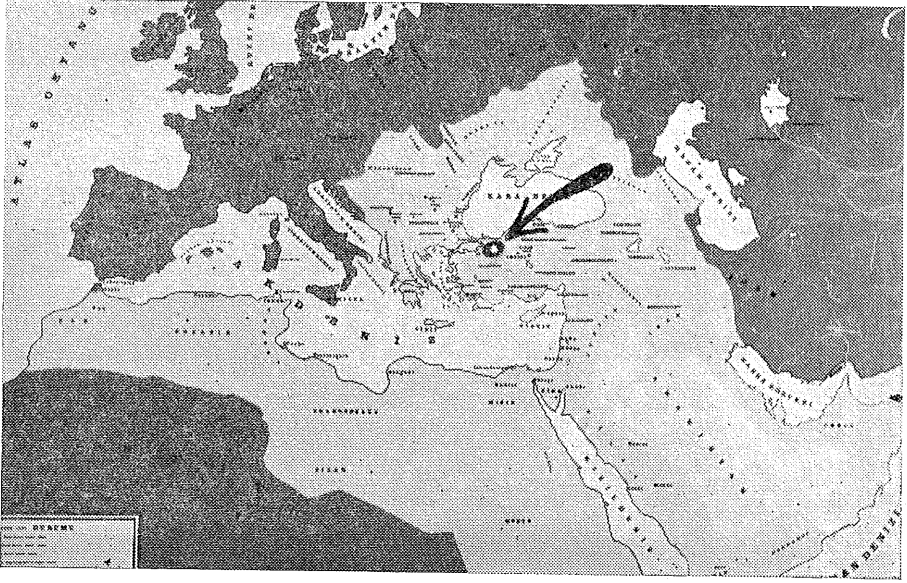

Roma büyümüş, bütün yarımada'yı, Sicilya, Korsika, Sardinya adalarını, bütün Makedonya'yı Balkanların mühim bir kısmını, Yunanistan'ı ve İspanya'yı kaplamıştır.

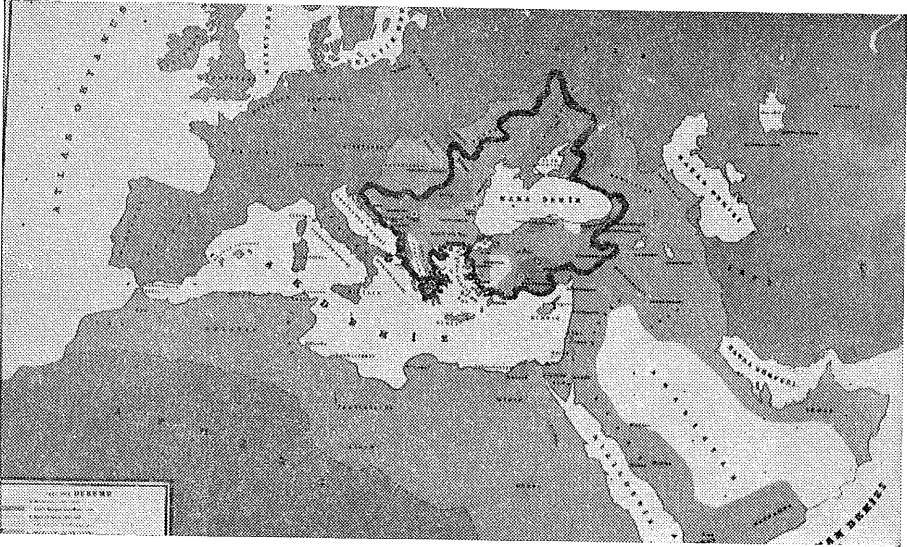

Bu harita ise, Roma'nın en muhteşem devrini göstermektedir.

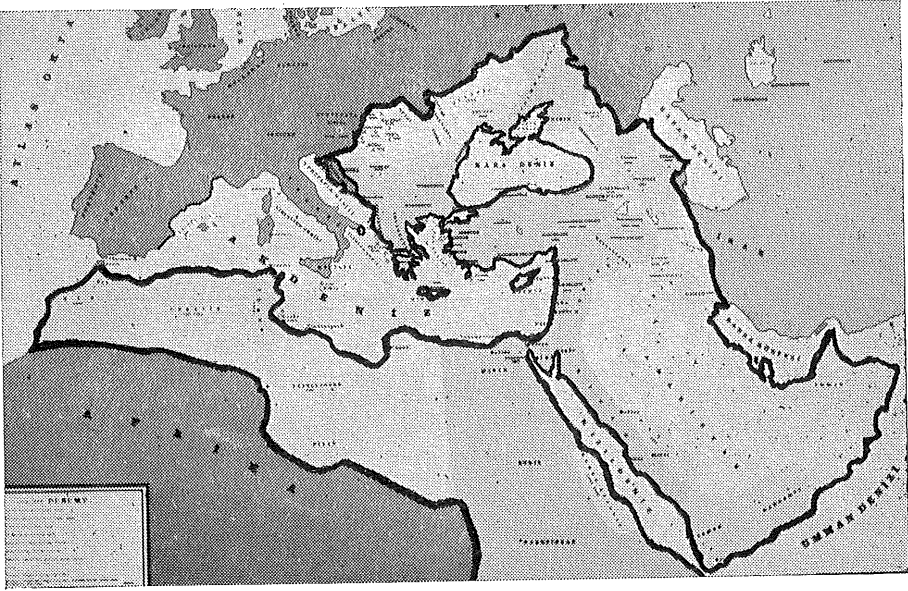
OSMANLI İMPARATORLUĞU

Mâcerâ önce, Söğüt ve Domaniç mevkiinde, dünyâya nisbetle nokta sayılacak, mütevâzî bir ölçüde başladı: Haritada okla gösterilen nokta Osmanlı Devleti'nin kurulduğu ilk vatan parçasıdır.

Bundan birbuçuk asır sonra Fâtih Sultan Mehmed, İstanbul'u fethederek, Anadolu'yu, Kırım,ı, Yunanistan'ı ve Balkanlar'ı hududları arasına alan, Karadeniz'i bir Türk gölü hâline getirerek devletine bir imparatorluk nizâmı verdi.

Nihâyet, son harita 1512-1699 yılları arasındaki Osmanlı İmparatorluğu'nu gösteriyor. Bu devirde Türklük, bütün Anadolu'ya, bütün Irak, Sûriye, Arabistan ve Mısır'a, Afrika'nın bütün şimal bölgelerine, Rumeli'ne, Kafkaslara, Kırım, Ukrayna, Macaristan'a ve bütün Balkanlara hâkim, tek büyük kuvvettir.

İşte bu haritalardan gereken dersi almak, aynı haritaları daha muhteşem tablolar hâline getirerek bütün vatan çocuklarının gözleri önüne sermek bizim de târihimize ve geleceğimize karşı, kendimizi borçlu saymamız gereken büyük vazifemizdir.

Ş. T.

KAFİYE SANATI

Orhan Seyfi Orhan

Şiir, sâdece ilham eseri değildir; uzun bir çalışmayla meydana gelen güç bir sanattır. İyi bir şâir olmak için, husûsî bir mizâcâ sâhib olmak şartıyla yıllar boyu çalışmak lâzımdır.

Bu yüzden her şâirin yazılamamış, yazılmaya başlanmış tamamlanmamış şiirleri vardır.

Yahya Kemal, Paris'de başladığı bâzı manzûmelerini buraya kadar getirmiştir. Birçoklarını da, yıllarca çalışarak, burada tamamlamıştır. İçlerinde sâdece hayâlinde kalıp ritmini, kelimelerini, kafiyelerini bulamaya-
rak hiç yazmadıkları da olacaktır.

Eski dîvanları açın, bu dîvanların sonunda tamamlanmamış şiirlere rastgelirsiniz.

Kısaca, şiir, sanatkârâne bir çalışmayla, büyük bir hassasiyet ve dikkatle, üzerinde kelime kelime uğraşarak meydana getirilen güç bir sanattır.

İlk adım, nesre hiç benzemeyen, âhenkli bir söyleyişle, yâni bir *mısrâ* kompozisyonu ile başlar. İçinde hem müzik, hem resim, hem süsleme sanatları, hem de şiirin mîmârîsini meydana getiren bir *şekil güzelliği*; kelimelerini seçip yerlerine koymak hüneri olacaktır.

Ondan sonra şâirin kendi dünyâsı içinde hisleri, hayâlleri, düşünceleriyle ilhâmının kanatlarını açarak

uçuşu gelir. Şahsiyetini edebiyatta bulan *Tevfik Fikret* şöyle diyor:

*Kimseden ümmîd-i feyz etmem, dîlenmem perr ü bâl,
Kendi cevrim, kendi eflâkimde, kendim tâirim!*

Ben size şiire âit hünerlerden bir tânesini söyleyeceğim. *Kafiye*'den bahsetmek istiyorum.

Kafiye nedir? Şiire sonradan eklenmiş, koparılıp atılması gereken bir fazlalık mı?

Hayır, kafiye şiirin uzviyetine dâhildir. Bir şiirin eksiksiz doğması için vezni de, kafiyesi de olması lâzımdır.

Şiir, vezni, şekli, kafiyesi olan bir söyleyiştir. Kafiyesiz şiir, *Servet-i Fünûn* devrinde moda olan *mensur şiir* gibi gerçek şiirle ilgisi olmayan bir taklidden ibârettir.

Şiir, güzelliğinin, canlılığının, sıhhatinin, bir sanat eseri oluşunun büyük bir kısmını kafiyeye borçludur. Şâir, mısraının sonunda parmağını kafiye tuşuna basarak içindeki mûsikîyi duyurur. Bâzan bir çift kafiye ile bütün bir şiirde söylemek istediğini söyler.

Yahya Kemal'in Çin'i anlatmak isteyen egzotik bir şiirinden misâl vereyim.

Şâir, bunun için bir kâmiş köşk hayâliyle iki kafiye bulmuş. Bunları bir araya getirerek:

*Gel ey mahbûbe Çin'den!
O Şirin köşk içinden.*

diyor. Buradaki *Çin'den... içinden* sesleri, fağfûr bir kâsenin kenarına vurulmuş bir fıskenin çıkardığı ses gibi, kulağınızda yankılar yaparak sizi Çin'e götürmüyor mu?

Bu bahsi tamamlamak için, bir kafiye'nin Türkçe'nin en güzel epik şiirini yarattığını söylemek isterim:

Kırım Hanlarından *Gaazî Giray*, hem kudretli bir kumandan, hem vatansever bir Türk şâiriydi. Kahramanlık şiirlerini anarken onun gâzelini mutlaka hatırlarsınız.

Bu gazel:

*Râyetê meyl ederiz kaamet-i dîlcû yerine
Tuğa dil bağlamışız kâkül-i hoş-bû yerine*

matlaıyla başlıyor.

Moskof hücumlarına karşı kahramanca çarpışarak vatanını koruyan şâir, bu *hamâset* duygusuyla dolu gazelin birbirinden güzel mısralarını yazarken bir *s u* kafiyesiyle kükreyor:

*Olmuşuz cân ile billâah Gazâyî teşne
Kanını düşmen-i dînin içeriz sû yerine*

Bu şiirdeki kafiye'yi *Gaazî Giray*'ın elinden almakla atını veyâ kılıcını almanın farkı yoktur.

Şiirden kafiye'yi atmak hiç bir sanat endîşesini bize anlatamaz. Yalnız bu işi yapmaktan âciz, beceriksiz bir şâiri anlatır, o kadar...

Türkçe'de Türetme ve Ekler

Prof. Dr. Fâruk K. Timurtaş

Bütün dillerde çekim (tasrif) ve yapım (teşkil) olmak üzere iki çeşit ek bulunduğu mâlûmdur. Çekim ekleri isim çekim (déclinaison) ekleri ve fiil çekim (conjugaison) ekleri olmak üzere ikiye ayrılır. Orta öğretim dilbilgisi derslerinde “takı” adıyla anılan çekim ekleri isim ve fiillerin çeşitli hâllerini, zaman ve şigaları, şahısları gösterirler. Bunlar kelimelere yeni bir mânâ kazandırmayan, sâdece onları işleten, cümle içerisinde çeşitli hâllere girmesini sağlayan eklerdir. Çekim ekleri ile bir dilde yeni kelime hemen hemen türetilmez. Kelime türeten ekler teşkil ekleridir. Burada teşkil ekleri üzerinde duracağız.

Daha önce belirttiğimiz üzere, dilimizde kelime yapma ekleri, isim veyâ fiil kök ve gövdelerinin sonuna getirilmektedir. Yâni Türkçe'deki türetme ekleri son-ek (suffixe) mâhiyetindedir. Kelime kök ve gövdeleri isim ve fiil olduklarına ve meydana gelen kelimeler de yine isim ve fiil durumunda bulunduklarına göre, Türkçe'de 4 türlü teşkil eki mevcut demektir. Bunlar şöylece sıralanır:

1. İsimden isim yapan ekler,
2. İsimden fiil yapan ekler,
3. Fiilden fiil yapan ekler,
4. Fiilden isim yapan ekler.

Bu eklerle yapılan kelimeler de böylece dört kısma ayrılırlar:

1. İsimden türemiş isimler,
2. İsimden türemiş fiiller,
3. Fiilden türemiş fiiller,
4. Fiilden türemiş isimler.

İSİMDEN İSİM YAPAN EKLER

İsimden isim yapan eklerin başlıcaları şunlardır:

1. *-lık, -lik (-luk, -lük) eki:*

Dilimizin en işlek eklerindendir. Bu ek ile pek çok kelime türetilmiştir ve türetilmektedir. Ekin çeşitli fonksiyonları vardır:

a) Yer isimleri yapar: Yem'den yem-lik, saman'dan saman-lik, Arnavut-luk gibi. Bir şeyin orada çok olduğunu gösterir: ağaç'tan ağaç-lik, kum'dan kum-luk, taş-lik, kömür-lük gibi.

b) Mücerred isimler yapar: İnsan-lik, akıllı-lik, güzel-lik, arkadaş-lik, dost-luk, üzgün-lük gibi. (Bu fonksiyonu ile ek, sıfatlardan da sonra gelmekte ve onları mücerret isimler hâline getirmektedir. Kelime türetmesinde sıfatlar isimler gibi telâkki edilir).

c) Bir şeye mahsus olanı gösterir, sıfat ve isim olarak kullanılan kelimeler yapar: gece-lik (elbise), yaz-lik (ev), dolma-lik (biber), turşu-luk (patlıcan), ay-lik (kira) gibi.

ç) Müşahhas isimler, âlet ve eşya isimleri yapar: ağız-lik, diz-lik, tuz-luk, kol-luk, göz-lük gibi.

2. *-cı, -ci; -çı, -çi (-cu, -cü; -çu -çü) eki*

İşlek bir ektir. Şu fonksiyonları vardır:

a) Meslek isimleri yapar: çay-cı, gazete-ci, balık-çı, simit-çi, oyun-cu, üzüm-cü, yoğurt-çu, süt-çü gibi.

b) Bir işin, bir hâlin itiyad şekline gelmesini gösterir: kavga-cı, yalan-cı, inat-çı, uyku-cu, sulh-çu, gürültü-cü, yaygara-cı gibi.

3. -lı, -li (-lu, -lü) eki

Bu da işlek eklerdendir, çeşitli fonksiyonları vardır:

a) İsimlerden sıfat yapar: akıl-lı, değer-li, tuz-lu, süt-lü gibi.

b) Memleket, şehir ve yer isimlerine gelerek nisbet bildiren isimler yapar: İran-lı, İzmir-li, Beşiktaş-lı, Fatih-li, Trabzon-lu gibi.

4. -sız, -siz (-suz, -süz) eki

Yukarıdaki -lı, -li ekinin menfi (olumsuz) şeklidir. Onun birinci fonksiyonu ile ilgili olarak aksi mânâda sıfatlar yapar: akıl-sız, değer-siz, tuz-suz, süt-süz gibi.

5. -ça, -ce (-ca, -ce) eki

İşlek eklerdendir. Aslında çekim eki olan bu ekin fonksiyonları şunlardır:

a) Millet ve kavim isimlerine gelerek o milletin kullandığı dili ve lehçeyi gösterir: Fars-ça, Türk-çe, Fransız-ca, İngiliz-ce gibi.

b) Sıfatlara gelerek hâl veya miktar zarfları meydana getirir: akıllı-ca (akıllı olarak veya az akıllı), güzel-ce (güzel şekilde veya az güzel), yavaş-ça, sessiz-ce gibi. Hâl zarflarında vurgu sondan bir önceki hecede, miktar zarflarında ise son hecededir.

c) Görelik, yakınlık bildiren zarf yapar: insan-ca (insana yakınlık şeklinde), erkek-çe, bilgin-ce, baba-ca, kardeş-çe, arkadaş-ça, ben-ce (bana göre).

6. -ki eki

İşlek eklerdendir. Şu fonksiyonları vardır:

a) Zaman bildiren kelimelere doğrudan doğruya gelir

ve o zaman içinde olmak durumu bildirir: akşam-ki, dün-kü, şimdi-ki, yarın-ki, bugün-kü gibi.

b) Yer bildiren kelimelere geldiği zaman, o kelimenin lokatif (-da, -de) hâlde bulunması gerekir. Getirildiği kelimenin gösterdiği yerde mevcut olmak hâlini ifâde eder: masa-da-ki, ev-de-ki, dışarı-da-ki, sen-de-ki gibi.

c) Genitif ekli kelimelere getirildiği zaman, âitlik gösterir: benim-ki, babamın-ki, Alinin-ki, bakkalın-ki, onun-ki, kapıcının-ki gibi.

İSİMDEN FİİL YAPAN EKLER:

İsimden fiil yapan bellibaşlı ekler şunlardır:

1. -la, -le eki

Çok işlek bir ektir. İsimden fiil yapan eklerin en mühimi ve en işlek olanıdır. Her türlü isme getirilerek onlara fiil mânâsı kazandırılır. Pek çok örneği vardır: su-la-mak, süs-le-mek, hatır-la-mak, iş-le-mek, baş-la-mak gibi: Bu ekin fiilden fiil yapma ekleri ile genişletilmiş şekilleri de dilimizde çok kullanılmaktadır: can-ılan-mak, kir-len-mek, akıl-ılan-mak (dönüşlülük ifâde edenler); şaka-laş-mak, mektup-laş-mak, bir-leş-mek (müşâreket ifâde ederler), güzel-leş-mek, âdi-leş-mek, Avrupalı-laş-mak, makine-leş-mek, dar-laş-mak (müşâreket ifâde ederler) gibi:

2. -da, -de eki

Birden fazla heceli taklidî (onomatopé) kelimelere gelecek bunlardan fiil meydana getirir. Az işlek eklerdendir: şırıl-da-mak, gümbür-de-mek, tıkır-da-mak gibi.

3. -ar, -er eki

Az işlek eklerdendir. İki fonksiyonu vardır:

a) Renk isimlerine gelerek bunlardan fiiller meydana getirir: ak'tan ağ-ar-mak, mor-ar-mak, sarı'dan sar-ar-mak, yeşil'den yeş-er-mek, kızıl'dan kız-ar-mak, kara'dan kar-ar-mak, gök'ten göğ-er-mek gibi.

b) Değişik mânâda fiiller yapar: baş-ar-mak, yaş-ar-mak, ev-er-mek, su'dan suv-ar-mak gibi.

4. -sa, -se eki

Az işlek eklerdendir. Umûmiyetle arzu etmek, saymak (addetmek, kabul etmek) mânâsında fiiller meydana getirir: su-sa-mak, garip-se-mek, mühim-se-mek gibi.

Ekin genişlemiş şekli olarak -(ı)msa-, -(i)mse- şekli de görülür: az-ımsa-mak, ben-imse-mek, küçük'ten küç-ümse-mek gibi.

FİİLDEN FİİL YAPAN EKLER

Fiilden fiil yapma eklerinin çoğu, bina (çatı) mânâsı ifâde eden eklerdir. Çok işlektirler.

1. -l- eki

Pasiflik (iş ve harekete mâruz kalma) ve meçhul (fâili bilinmeme) binâsını ifâde eder: yaz-ıl-mak, kır-ıl-mak, aç-ıl-mak (kapı), tart-ıl-mak, sev-il-mek, ver-il-mek, diz-il-mek gibi.

Ek bâzan dönüşlülük mânâsı da taşır: aç-ıl-mak (çiçek vs.), üz-ül-mek, çek-il-mek gibi.

2. -n- eki

Dönüşlülük mânâsı ifâde eder. Kendi kendine yapma ve kendi kendine olma mânâsı taşıyan fiiller meydana getirir: giy-in-mek, tara-n-mak, yıka-n-mak, soy-un-mak, döv-ün-mek gibi.

Sonu -l- ve vokalle biten fiillerin passif ve meçhul şekli -l- yerine -n- ile yapılır: bil-in-mek, kıl-ın-mak, oku-n-mak, başla-n-mak gibi.

3. -ş- eki

Müşâreket (ortaklaşma) mânâsı ifâde eder. Bir iş ve hareketin iki veyâ daha çok fâiller arasında ortaklaşa ve topluca yapıldığını gösterir: yaz-ış-mak, gül-üş-mek, uç-uş-mak, sev-iş-mek, kuş-uş-mak, ağla-ş-mak gibi.

Bu ek bâzan dönüşlülük mânâsı da taşır: kız-ış-mak, tut-uş-mak, güzelle-ş-mek gibi.

4. *-dır, -dir (tır, -tir) eki*

Ettiricilik (faktitif) mânâsı ifâde eder. İş ve hareketin başkasına yaptırıldığını gösterir: yaz-dır-mak, ye-dir-mek, yapış-tır-mak, gecik-tir-mek, dol-dur-mak, öl-dür-mek, coş-tur-mak, küs-dür-mek gibi.

5. *-r- eki*

Faktitif mânâsı ifâde eder: yat-ır-mak, iç-ir-mek, doğ-ur-mak, kaç-ır-mak gibi.

6. *-t- eki*

Bu ek te faktitif eklerindendir. Bâzı tek heceli fiillere ve birden fazla heceli fiillerden vokalle bitenlere bu ek getirilir: söyle-t-mek, uzat-mak, kork-ut-mak, ak-ıt-mak gibi.

FiİLDEN İSİM YAPAN EKLER

Türkçe'de pek çok fiilden isim yapma eki vardır. Fiilden yapılan isimlere fiil müştakları veyâ türemiş isimler adı verilir. Fiillerden isim türetilmesi, Türkçe için çok önemli bir noktadır. Çünkü, dilimizde bütün türetmelerde umûmiyetle tek heceli bir fiil kökü esas olarak alınır. (Bundan önceki yazımızda Türkçe'nin bu husûsiyetine işâret etmiştik).

Çok kullanılan fiilden isim yapma ekleri şunlardır:

1. *-mak, -mek eki*

Bu ek ile mastarlar meydana getirilir. Mastarlar umûmiyetle bir hareket, oluş ve işin mücerred ismi olurlar: yaz-mak, koş-mak, bil-mek, ver-mek, büyü-mek gibi.

Bir ekin esas fonksiyonu mücerret fiil ismi meydana getirmekle beraber, bâzan müşahhas mânâda isimler de yapar: çak-mak, kay-mak, ye-mek gibi.

2. *-ma, -me eki*

Bu ek ile de mastar anlamında hareket ismi yapılır: unut-ma, bil-me, gül-me, kır-ma, çirkinleş-me gibi.

Aynı ekle bâzı müşahhas isimlerin de meydana getirildiğini görmekteyiz: çek-me, in-me, dondur-ma, dal-ma, bas-ma gibi:

3. -ış, -ış eki

Bu ek ile yapılan kelimeler de mastar mânâsında hareket ismi olarak kullanılır ve umûmiyetle hareket ve oluşun tarzını bildirirler: bak-ış, yürü-yüş, bil-ış, bekle-yiş, gülüş, yaşa-yış gibi.

4. -(ı)m, -(i)m eki

Fiil ismi yapan bu ekin iki fonksiyonu vardır:

a) Yalnız bir defâda veyâ bir hamlede yapılan iş ve hareketi ifâde eder: at-ım, iç-im, tat-ım, yud-um gibi.

b) Umumî mânâda hareket ismi veya müşahhas isim meydana getirir: al-ım, sat-ım, geç-im, giy-im, kuşa-m, biç-im gibi.

5. -gı, -gi (-gu, -gü); -kı, -ki eki

Bu ekin çeşitli fonksiyonları vardır:

a) Âlet isimleri yapar: kes-ki, as-kı, sür-gü, yay-gı gibi.

b) Müşahhas ve mücerret isimler yapar: say-gı, ver-gi, çiz-gi, sev-gi gibi.

6. -ak, -ek eki

Oldukça işlek bir ektir, şu fonksiyonları vardır:

a) Yer isimleri yapar: yat-ak, kon-ak, sığın-ak, bat-ak gibi.

b) Âlet isimleri meydana getirir: bıç-ak, ölç-ek, tara-k, ele-k gibi.

c) Sıfatlar yapar: kork-ak, dön-ek, ürk-ek gibi.

7. -ı, -i, -u, ü eki

İşlek ektir, çeşitli mânâlarda isimler meydana getirir: say-ı, koş-u, kork-u, ölç-ü, yaz-ı, yap-ı, çevir-i gibi.

8. -ç, -ınç, -inç eki

Oldukça işlek ektir. İki fonksiyonu vardır:

a) Mücerret isimler yapar: sevin-ç, usan-ç, inan-ç, kıvan-ç, kazan-ç gibi.

b) Sıfatlar yapar: gül-ünç, kork-unç, kıskan-ç, gibi.

9. -gaç, -geç, -gıç, -giç eki

Çeşitli fonksiyonları vardır:

a) Âlet isimleri yapar: kıs-kaç, süz-geç gibi.

b) Değişik anlamda isim ve sıfat yapar: dal-gıç, bilgiç, utan-gaç gibi.

10. -(ı)n, -(i)n eki

Az işlektir. Çeşitli mânâda müşahhas isimler yapar: yığın, ek-in sök-ün, tüt-ün, gel-in, düğ-ün gibi

11. -ıcı, -ici (-ucu, -ücü) eki

Bu ek ile umûmiyetle bir işi meslek veya itiyad hâlinde yapanı gösteren sıfatlar meydana getirilir: al-ıcı, sat-ıcı, dilen-ici, yak-ıcı, kes-ici, vur-ucu, kır-ıcı, at-ıcı, bin-ici gibi.

Türkçe'de kelime türetme eklerini dört bölüm hâlinde göstermiş oluyoruz. Teşkil eklerinin bellibaşlıları ve işlek olanlarını aldık. Az işlek ve ölü olanlarına yer vermedik. Bir dilde yeni kelimeler ancak işlek (canlı) eklerle yapılabilir. Yeni meydana getirilen kelimelerin şekil bakımından doğru olması mutlaka lâzımdır. Fakat, bu kâfi değildir. Türetilen kelimelerin mânâ ve mefhum bakımından da hatâsız olması icâb eder. Ayrıca bunların, dilin ses bakımından da estetiğine uygun olması aranır. Ancak bu şartları taşıyan kelimeler doğru sayılırlar. Öbürleri, yâni bu şartlara uymayan kelimeler uydurma ve yanlış kelimelerdir. Yeni kelimeler türetilirken bu hususların gözden uzak tutulmaması gerekir.

HAT SANATIMIZDA RESİM - YAZILAR

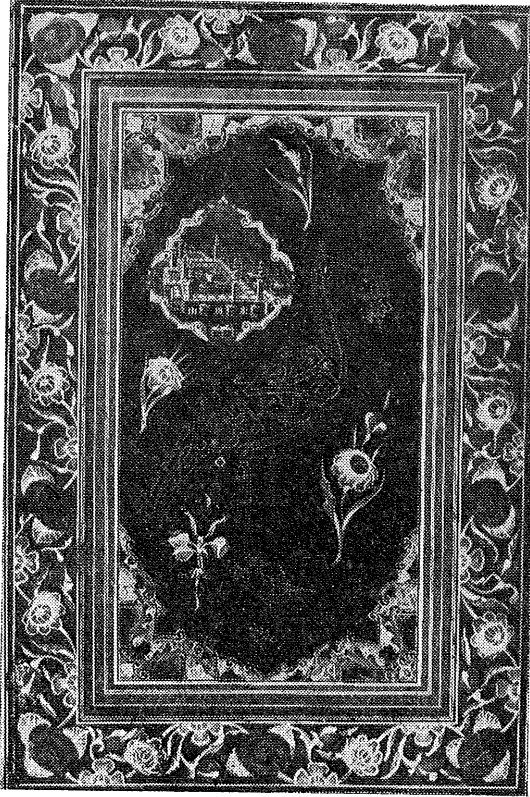
Ecz. Uğur Derman

Eski ve millî hünerlerimiz arasında, hat sanatını başlı başına mutâlâa etmek yerinde olur. Zîrâ, estetiği nokta ölçüsüyle sağlanan ve basit çizgilerden vücûda gelen bir yazı sistemiyle, ortaya böyle hârikalar çıkartılmasına, diğer milletlerin yazısı müsâid değildir. Elifbâsının bütünüyle bedîî kudrete mâlik olan bu harfler, kelime teşkili için yan yana getirildiklerinde, başka başka görünüşler arz ederek kelimenin başına, ortasına ve sonuna gelmekle değişikliğe uğrarlar. Bu sebeble, eski sanat yazılarımız, nâmütenâhiliğe giden bir şekil zenginliğine sâhiptirler.

Kelimelerin bir araya toplanmasıyla hâsıl olacak cümleler için, yazı sanatımızda, yerine göre bir kompozisyona (terkib) ihtiyaç vardır. Bu, *sülûs*, *nesih*, *ta'lik* gibi yazı çeşitlerinde, harflerin satıra oturtulması (= mıstar), *celî sülûs* ve *celî divânî*'de ise harf guruplarının, bâzı kaaidelere göre, yâni bir teşrifat dâiresinde üst üste bindirilerek istif edilmesi tarzında olur. Böylece, bilhassa *celî sülûs* hattında, sayısız terkipler elde etmek, artık, sanatkârın kaabiliyet ve zevkine kalmış bir hususdur.¹

İstif sâhası olarak kare (murabba'), dikdörtgen (mustatil), tam yâhut yarım oval (beyzî) veyâ dâire biçimleri kullanılır. Tuğra da, muayyen mevzûlar için (pâdişahların ve târikat pîrlerinin isimleri, kısa âyet ve hadîsler..) kalıplaşmış bir

¹ Bu hususta daha geniş mâlûmat için Türk Ansiklopedisi Cild: XIX, sahife: 49-60 daki "Hat" maddesine bakılabilir.

1. İsmâîl Zühdi'nin kuş şeklindeki Besmele'si
(Topkapı Sarayı M. Kütüphânesi — G.Y. 314-40)

kompozisyon şeklidir. Ayrıca, istifile doldurulan bâzı tasvirlerle de rastlanır. Bunlar, hayvan (kuş, arslan...), meyva (armud...), yaprak, câmi, kandil, ibrik, gemi, tarikatlere âit başlıklar, hattâ insan sûreti olabilir. Böylece *Resim - Yazı* veya *Yazı - Resim* ismini verebileceğimiz ayrı bir tarz ortaya çıkmaktadır.

Eskiden, içtimâî hayatımızda, minyatür hâricinde resim sanatına yer verilmeyişi — minyatür de, saraya ve münevver zümreye münhasır kalmıştır — acabâ, yazıda

tasvir imkânının aranması zarûretini mi doğurmuştur? Bu hususta karar vermek güçtür. Zîrâ, bir kuş veya bir armud şekliyle resim zevkının tatmînini düşünmek âbes olur. Belki de, yazıyı daha canlı ve hatırdâ kalır bir hâle getirmek için bu yola gidilmiştir, nihâyet bu da bir istif (kompozisyon) tarzıdır. Bilhassa halk kitlelerine hitâb eden bu yazı ve resim karışımı şekillere, eğer hattatlıkta varlık gösterememiş kimselerce hazırlandılarsa — ki ekseriyâ öyledir — tabîatıyla, hat sanatı bakımından bir kıymet izâfe olunamaz.²

² Nitekim, Ressam *Mâlik Akse*'in "Türklerde Dînî Resimler"

Hakikî hat sanatkârları, yukarıda belirtildiği gibi, sanatlarını harflerin güzelliğinde ve kelimelerin kompozisyonunu mükemmel bir şekilde hazırlamakda aramışlardır. Ancak, bâzı büyük hat üstadlarının da, fantezi kabîlinden, bu tarzda birkaç eser vermek sûretiyle *yazı - resim* anlayışına katıldıkları görülür.

Bu güne kadar rastladıklarımıza nazaran hat kıymeti olan en eski örnek, Hattat *İsmâil Zühdi Efendi* (? - 1806) ye âit, leyleğe benzer bir kuş şeklindeki Besmele'dir (Resim: 1). Ancak, bu yazının altındaki Hicrî 1013 târihinde bir hatâ olsa gerektir. Zirâ, böyle altınla hazırlanmış (= zerendûd) yazılar, önce hattat tarafından yazıldıktan sonra, bu, kalıp yapılarak iğnelenir ve tercihen koyu renkli bir zemîne, ezilmiş altınla müzehhib tarafından resmedilir. Yâni, böyle eserler hattâtın elinden çıkmış değildir. Kanâatimizce, bu Besmele'yi altınla işleyen müzehhib, 1213 Hicrî târihini, yanlışlıkla veyâ dalgınlıkla 1013 olarak koymuştur. Zâten, 1013 H. (1604) de yaşayan bu isimde bir hattat mevcut olmadığı gibi³ bu kuş Besmele de o târihin yazı anlayışına uymaz. Levhanın etrâfındaki tezyînat, XVIII. asrın sonlarına âit karakteristik *Enderûn Rokokosudur*. Kuşun üstünde görülen Mekke şehrinin minyatürüne de, aynı asırda yazılan bâzı eserlerde (De-lâilü'l-Hayrat, Hilye-i Saâdet...) rastlanmaktadır.

2. Mustafa Râkım namına
uydurulan Kuş Besmele

(1967) isimli eseri, bu yolda pek çok örnek ihtivâ ediyorsa da, hat sanatı cihetinden ancak bir kaçı (resim: 22-24-25-26) ehemmiyet taşır.

³ 1141 H. (1731) de vefât eden, *Zühdi İsmâil Ağa* nâmiyle mâruf bir başka yazı üstadı vardır (bk. *Tuhfe-i Hattâtın*, sh. 119-120); fakat, bu kuş Besmele'nin ona âit olması, yazı üslûbu ve zamânı itibâriyle mümkün değildir.

3. a) Râkım Efendi'nin çizdiği papağan resmi b) Aynı kâğıdın diğer yüzünde, papağanı dolduran taslak hâlindeki sülüs istif (Uğur Derman Koleksiyonundan)

Biraz farklı olarak, aynı tarzda bir kuş Besmele İsmâîl Zühdi'nin kardeşi meşhur Hattat Mustafa Râkım'a (1757 - 1826) atfedilirse de, bunun altındaki imzâ Râkım nâmına uydurulmuştur, onun hakikî imzâlarından çok farklıdır.⁴ Bu sebeble kuş Besmele'nin Râkım Efendi'ye âit olduğunu kabûl edemeyiz (Resim: 2).

Hakikatte Mustafa Râkım Efendi'nin elinden çıkan bir başka kuş-yazı vardır. Bu eserin levha şeklindeki aslının, elli yıl kadar önce Sahhaflar Çarşısı'na geldiği vakit, Atina'daki Benaki Müzesi için satın alındığını Necmeddin Okyay üstadımız anlattılar. Aynı yazının daha

⁴ Tuğra ve celi sülüs hattında inkılâb yapan Mustafa Râkım Efendi, bu şekilde istifli imzâlarını tahminen 1225 H. den sonra kullanmaya başlamıştır ve onun buluşudur. 1223 H. târihinde bu tarzda imzâsına tesâdüf edilmez. Ayrıca, Râkım, hakikî imzâlarında burada (Resim: 2) olduğu şekilde ج harfinin ortasında açıklık (göz) bırakmadığı gibi, üstüne de kaf'ın iki noktasını koymaz.

Şunu da ilâve edelim ki, bu kuş Besmele'nin Mustafa Râkım nâmına, adının burada açıklanmasına lüzum olmayan son devrin mâruf ve merhum hattatlarından biri tarafından tertib edildiği bilinmektedir.

Aynı kuş istifini, Tuğrakeş İsmâîl Hakkı Altunbezer (1869-1946) ve Hacı Nûri Korman (1869-1951)'in da kullanıp eser verdikleri görülmüştür.

önce prova mâhiyetinde hazırlanan bir müsveddesi, vaktiyle birkaç Râkım yazısına sâhip olan Hüdâî Dergâhı Şeyhi Rûşen Efendi terekesinden çıkmıştır.

Râkım Efendi, kâğıdın bir tarafına papağanın resmini çizmiş, hattâ tüylerine koyacağı bâzı renkleri de, sürh (kırmızı), sürh-ı asfer (turuncu) şeklinde üstlerine yazmıştır (Resim: 3 a). Bu resim, memleketimize Batı'dan giren realist resim anlayışının, bir Türk tarafından çizilmek dolayısıyla, bizdeki en eski örneklerinden olsa gerekdir. Kaynaklara göre, *Hattat Mustafa Râkım, III. Sultan Selim*'in resmini yapmıştır.⁵ Ressamlığı kimden öğrendiğini ve yaptığı resimlerin nerede olduğunu bilmiyoruz. Ancak şu papağan taslağı, onun bu sanattaki derecesi hakkında bir fikir verdiği gibi, resim târihimiz bakımından da mühim bir vesîkadır.

Kâğıdın diğer yüzüne bu papağanı dolduracak şekilde, “Ey lûtfunun ne yolda tecellî edeceği bilinmeyen Allâhım! Sen bizi korktugumuzdan emîn eyle!” meâlindeki, يا خنّى الاطاف نجنا مما نخاف duâası istif edilmiştir (Resim 3 b). Harf ve terkeb nükteleriyle Râkımâne bir yazıdır.

Resim - yazılara bir başka — tâbir câizse — sevimli örnek de, Hattat Şefik Bey

4. Şefik Bey'in sülûs ile çiçek-yazı istifi
(Topkapı Sarayı M. Kütüphanesi — G.Y. 321, 13 b)

⁵ Bk. Son Hattatlar, İbnülemin Mahmud Kemal İnal, sh. 269

(1819-1880)in elinden çıkan çiçek biçimindeki yazıdır (Resim 4). Hemen hemen her kelimesinin baş harfi م (mim) olan Farsça:

من مسکین را معشوق من مست محبت کرد
مثال مردم مجنون مشهور ملامت کرد

(Sevdiğim, ben zavallıyı mahabbetiyle mest etti, tıpkı meşhur Mecnun gibi âleme rüsvay etti)

5. Şeyh Aziz ür Rufai'nin celi sülüs ile armud biçimli istifi — 1341 H (1923) (Ekrem Hakkı Ayverdi Koleksiyonundan)

(1871-1934) nin "Aman Yâ Hüseyin! Meded senden!" istifi-
dir (Resim: 5). Daldaki iki yaprağın içi, Mevlevî şâirlerinden
Fasîh Dede (? - 1699) nin Hz. Hüseyin hakkındaki mersiye-
sinden:

beytinde, bir tek
Mim başı çiçeğin gö-
beği sayılarak bü-
tün kelimeler bun-
dan çıkartılmış, so-
na gelen harfler de
uzatılmaya müsâid
olduğu için, bir çi-
çek şekli verilmiştir.
Geçen asrın en bü-
yük yazı üstadların-
dan olan Şefik Bey'-
in, hâlen Emirgân
Câmiinde asılı du-
ran 1292 H. (1874)
târihli armud biçi-
mindeki "Aman Yâ
Mürüvvet!" levhası
da, zikredilmeye şâ-
yan eserlerdendir.

Buraya konulan
armud şeklindeki
bir başka örnek, son
devrin yazı üstadla-
rından *Aziz Efendi*

*Hüseyn-i Kerbelâ'nın vâkıât-î mâtem-engîzi
Zamân-ı hâme-i savt ü hurûf ile edâ olmaz
Fasîha! Nüh-felek yâkuut-ı rümman ile pür olsa
O mihr-i âlemin bir katre kaanînâ bahâ olmaz*

beyitleriyle ⁶ sanatkârâne bir şekilde doldurulmuştur.

Dergâhların açık bulunduğu devirlerde, tarîkatin kurucusu olan *Pîr* ismini yazdırtıp tekkelere, evlere asmak âdeti, tarîkat mensuplarınca benimsenmişdi. Bunların bâzıları, o tarîkate mahsus başlık (Mevlevî sikkesi, Nakşî tâcı gibi...) şekline göre istif edilirdi. *Celî sülûs* hattının tekâmül zirvesine ulaştığı son birbuçuk asır içinde yetişen büyük hattatlarımızın bir kısmı bu esâsa uyan kompozisyonlar hazırlamışlardır. Bunlardan, yine *Mustafa Râkım*'ın *Muhammed Bahâüddîn Şâh-ı Nakşbend* (Resim: 6), *Sâmî Efendi* (1838-1912) nin *Merkez Mûsâ Muslihiddîn*

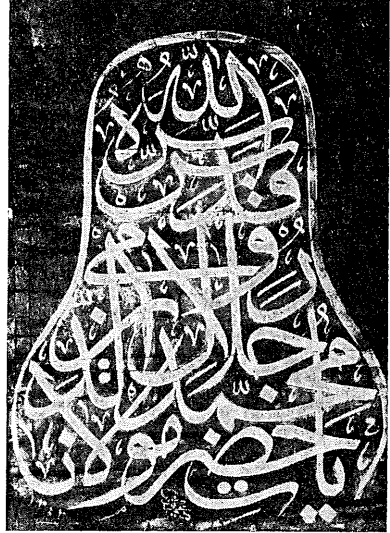
6. Râkım Efendi'nin Nakşî tâcı şeklinde "Yâ Hazret-i Pîr Muhammed Bahâüddîn-i Şâh-ı Nakşbend il Buhârî, kuddise sırrehû" celî sülûs istifi — 1223 H. (1808) (Topkapı Sarayı M. Yazı Salonundan)

⁶ Yaprakların içine başka türlü bir imlâ ile yazılan bu beyitlerin doğrusunu *Fasîh Ahmed Dede* Dîvânından naklen aldık.

(Resim: 7) ve *Ömer Vasfî Efendi* (1880-1928) nin *Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî* (Resim: 8) istifleri, bu yolda yapılan muvaffak çalışmalardandır.

7. Sâmi Efendi'nin Sünbülî tâcî şeklinde "Yâ Hazret-i Şeyh Sultan Merkez Mûsâ Muslihiddin kuddise sirrehül muin" celi sülûs istifi — 1317 H. (1899) (Necmeddin Okyay Koleksiyonundan)

8. Ömer Vasfî Efendi'nin destarlı bir Mevlevî sikkesi biçiminde istif ettiği celi sülûs şâheseri "Yâ Hazret-i Mevlânâ Muhammed Celâlüddîn-i Rûmî Kaddes - Allahu sirrehu" — 1343 H. (1925) (Necmeddin Okyay Koleksiyonundan)

Verdiğimiz şu örneklerle, halk için hazırlanan ve hat kıymeti bulunmayan eserlerden ayrı olarak, mükemmel birer yazı nazarıyla bakılmalıdır.

MALAZGİRD'DE

— 900. Yıldönümünde —

*Orada atıldı Yurdun temeli,
Büyük savaş oldu dün Malazgird'de.
Bunu her vatandaş böyle bilmeli,
Saldı Türk dünyâya ün Malazgird'de.*

*Açıldı kapısı Anadolu'nun,
İlk adımıydı o, cihan yolunun
Yüce cihangiri Oğuz kolunun
Gösterdi ırkına yön Malazgird'de.*

*Kılıçlar savruldu, şahlandı atlar,
Yiğitler sevinir, nâ-merdler çatlar.
Şu gerçeği duysun dîni sakatlar :
Türk-İslâm kanıydı, kan Malazgird'de.*

*Anadolu o gün "Türkiye,, oldu.
Nice asırları zaferle doldu,
Alpaslan, Allah'dan uzanan koldu.
Erdi bu toprağa şan Malazgird'de.*

*Tam dokuzyüz sene geçti aradan,
Artırsın ününü, Cenâb-ı Yezdan.
Hatırlansın diye, dâim bu destan,
Verdi nice yiğit, can Malazgird'de.*

KEMAL TABAK

U Y A N M A K

*Arâz'u bilmiyorum. Ne ölçüde hem?
Hece'den de o kadar ben bî-haberim!
Şu "Mimsiz medeniyet,, kalemime gen.,
Bugün yine perişan ve derbederim!..*

*Şâir mi? Dîvan'larda yer almış hepsi,
Sonra Hece çıkarmış bir nice üstâd...
Bugün şiir çöplerle dolu bir tepsil..
Nasıl varayım sana, ey edebî tad!?*

*Bir, iki, üç... Diploma dolu ceplerim.
Ama kültür? Kocaman bir sıfır belki.
Bir denizken, bir çamur, bataklık gibiyim.
Fâtih de gençti, ben de... Kaç yıl evvel ki?*

*Sen, ey "Tek dişi kalmış -sinsi- canavar!,,
Asırlar var, dişini bana geçirdin...
Sende insanlık'dan başka her şey var...
Bana zehrini altın tasla içirdin!..*

*Uyanmak, insanlığa dönmektir, inan!..
İnsanlığa ve Türklüğe... Bitsin bu çile
'Vâr olmak, yâhud yok olmak,, mı tasan?
Milliyetini sakla!.. Harcama ele!..*

HÂRUN YÜKSEL

Sayın Hârun Yüksel,

Şiiriniz 7+5 veznine uyabilmiştir. Türk Arûzu'nu da öğrenirseniz, manzûmeniz gerçekten şiire dönecektir. Gerçi şiir bir fikrin ifâdesi değildir. Fakat siz derin bir yaraya dokunuyorsunuz.

**Millî Kùltürümüze
Hizmet Eden
Müesseseler**

İSTANBUL ENSTİTÜSÜ

Takdîm Eder :

Sâmiha Ayverdi

İSTANBUL GECELERİ

Bundan 50 sene önceki İstanbul'u, hâfızalardan silinmeyecek kadar kuvvetli, millî çizgileriyle ve **hâlis bir Türkçe** ile gözler ve gönüller önüne seren eser.

Zarif kapak, kaliteli kâğıt ve baskı ile, 200 shf., 15 T.L.

Nihad Sâmi Banarlı

TÜRKÇENİN SIRLARI

Türk Dili'nin bütün güzelliğini, üstünlüğünü, inceliğini, âhengini, asîliliğini, tatlı ve acı mâcerâsını meydana koyan eser.

Renkli kapak, kaliteli kâğıt ve baskı ile, 320 shf., 25 TL.

Adres: Çarşıkapı, Yeniçeriler Caddesi, No: 81 Beyazıt, İstanbul - Tel: 22 95 17

Kitaplar, öğretmen ve öğrencilere yüzde 25 tenzilatla gönderilir.

Açıklamalı ve notlu

BAG-KUR

Sosyal Sigortalar Kanunu ve Sosyal Haklarımız

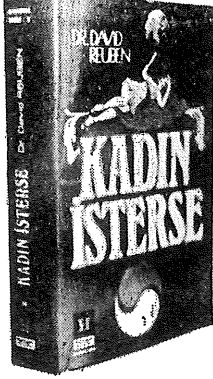
Sosyal Sigortalar Kurumu İstanbul İlhiyari Sigortası 2. Müdürü

GÜRBÜZ ERSAN

- Yepyeni bir kurum olan BAĞ - KUR çalışanlara ne sağlayacak? Milyonlarca kişi BAĞ - KUR sayesinde geleceklerini güven altına alabilecekler
- Gürbüz Ersan'ın bu çalışması, çalışan kitlenin bu kurumla ilgili problemlerini kendi kendilerine çözmelerini sağlayacaktır.
- Kendinizin ve ailenizin geleceğini güven altına almanızda denişacağınız tek kitap.

Danışma Dizisi, ciltli, şömiizli, selofan kaplı, 20 lira

kadın isterse

Dr. David Reuben

- Bütün kadınların gündelik yaşantılarından, cinsel hayatlarına kadar her konuda güvenerek baş vuracakları tek sırdaş.
- Evliler, bekârlar, hiç evlenmemiş olanlar! Size yön verecek en doğru bilgiyi bu kitapta bulacaksınız.
- Her kadın kendine mutlu bir hayat kurabilir ve etrafındakileri de mutlu edebilir. İşte «Kadın İsterse» size bu konuda yol gösteriyor.
- Kadın, isterse her şeyi elde edebilir, ancak bu kitabı okuduktan sonra!

Danışma Dizisi, ciltli, şömiizli, selofan kaplı, 25 lira

Doktor Hanımları

Frank G. SLAUGHTER

- Mutluluđu en uç noktalarda arayan altı güzel kadının bunalımlar içindeki hayatı.
- Amerikan toplumundaki evli kadınların ruh dünyalarını bütün çıplaklığı ile yansıtan son yılların en ilgi çeken, en çok okunan romanı.
- Slaughter, bu romanı bir doktor olarak yaşadı, bir yazar olarak kaleme aldı.
- Hayatın tekdüzeliğine baş kaldıran güzel kadınların hikâyesi.

Dev. Romanlar, ciltli, şömiiz i, selofan kaplı, 20 lira

Dostlar Beni Hatırlasın
Bektaşî Dedikleri

Bilimin Uzak Sınırlarında

İkbâl'den Şiirler

Şairin Seçtikleri

Okul Öncesi Eğitim ve

Çocuklarımız

Kitabın Evrimi

Türk Süsleme Sanatı

Mevlâna - Mesnevi'den

Hikâyeler

Meşrutiyet Döneminde

Türk Tiyatrosu

A. V. Şatıroğlu Doğru mu Yanlış mı

M. Eloğlu - O. Eski Mısır Şiiri

Tansel Sanatta Batıya Açılış

G. Gamow - S. ve Osman Hamdi

Ataman Dünya Sanat Tarihi

A. N. Tarlan Denemeler

Ü. Y. Oğuzcan Şarkılar Kitabı

XIX. ve XX. Yüzyıllar-

C. T. Berklin da Büyük Devletlerin

Orhan Öcal Yayılma Siyasetleri

Hüsnü Züher ve Milletlerarası Ö-

nemli Meseleler

Mehmet Önder Rübailer

Tarih Boyunca Türk

Metin And Atasözleri

Faruk Yener

T. S. Halman

Mustafa Cezar

Adnan Turani

S. K. Yetkin

B. Necatigil

Reşat Sagay

Ü. Y. Oğuzcan

Aydın Oy

I. F. C.

YAHYÂ KEMÂL ENSTİTÜSÜ

Bildirir:

YAHYÂ KEMAL

Çocukluğum, Gençliğim, Siyâsî ve Edebi
Hâtıralarım

(1 Kasım 1972 de çıkacak)

Yahyâ Kemal'in neşrolunmuş Eserleri :

Kendi Gök Kubbemiz (III baskı)	25 TL.
Eski Şiirin Rüzgârıyla	25 »
Rubâiler ve Hayyam Rubâilerini Türkçe Söyleyiş	25 »
Azîz İstanbul	25 »
Eğil Dağlar	25 »
Siyâsî Hikâyeler	20 »
Siyâsî ve Edebî Portreler	20 »
Edebiyâta Dâir	25 »
Yahyâ Kemal Enstitüsü Mecmûası II	25 »